

Som ung student gjorde Frode Storaas feltarbeid i Lafon i Sør-Sudan. Kveget ble samlet ved landsbyen om natten, hvor hytter og mennesker skjermet dyrene mot løver, hyener og andre rovdyr. I tørketiden ble flokken ført til åpent vann om dagen, samme sted hvor ville dyr om natten samlet seg for å drikke. Dermed var tørketiden også jakt sesong. Alle var med, og kjøttet ble fordelt til alle. Foto: Frode Storaas.

Kapittel II

Utviklingsforskning: å bygge verden og seg selv

Astri Andresen

Norsk statlig utviklingshjelp startet tidlig på 1950-tallet, i kjølvannet av Indias selvstendighet. Norsk Utviklingshjelp (NU) ble dannet i 1962, etter at avkoloniseringen av Afrika hadde startet, og ble til Norad, et frittstående direktorat under Utenriksdepartementet, i 1968. Et nytt og flerfaglig forskningsfelt, utviklingsforskning, fulgte i utviklingshjelpens kjølvann. Det første institusjonelle hjemmet ble Chr. Michelsens Institutt (CMI) i Bergen, hvor et kombinert forsknings- og aksjonsprogram for utviklingsland startet i 1965. Til Universitetet i Bergen kom likevel ikke utviklingsforskningen direkte fra CMI, men med sosialantropologen Fredrik Barth, som i 1961 fikk et dosentstipend ved UiB. Samme år lanserte Norad sitt første stipendprogram for afrikanske studenter, og etter hvert ble studenter fra det som da ble kalt utviklingsland, en brikke i universitetets undervisningsplanlegging. I dette kapittelet diskuteres det hva slike program har betydning for forskning og utdanning ved UiB, og hvordan begge deler har endret seg i takt med politiske endringer.

Det er velkjent og veldokumentert at Fredrik Barth hadde en viktig rolle i etableringen av det som ble utviklingsforskning ved UiB, og at hans fag, sosialantropologi, ga viktige praktiske, teoretiske og metodiske bidrag.¹ Utviklingsforskningen kom til å bestå av flere fag og ha mange tilnærminger, noe som var med på å begrunne at den i flere perioder fikk status som et særlig prioritert felt. Hvilke andre utspring enn sosialantropologi hadde den? På 1960- og -70-tallet orienterte flere humanister seg i retning av «ikke-europeiske kulturstudier», og også biologer fant forskningsoppgaver knyttet til «utviklingslandenes» problemer. Fler- og tverrfaglighet vokste slik fram litt etter plan, men mest ut fra individuelle, faglige interesser. Denne første fasen gikk midt på 1980-tallet over i en ny, preget både av nasjonal utviklingspolitikk og sentral universitetspolitikk, men også av den flerfagligheten som var blitt skapt. Den manifesterte seg i en strategi med senterdannelser for å organisere flerfaglighet og oppdragsforskning.²

Fler- og tverrfaglighet, utviklings- og universitetspolitikk er nøkkelord også i resten av kapittelet, i ulike kombinasjoner, men for å legge et grunnlag for å forstå hva det kunne stå om, brytes den rent kronologiske framstillingen for å gi rom for en debatt som kombinasjonen av flerfaglighet, sammen med nærhet til utviklingspolitikken, nær sagt måtte utløse: Hva var egentlig utviklingsforskning? Skulle den defineres smalt eller bredt, hadde den et eget teoretisk fundament, og var ekstern finansiering en styrke eller tvert om en fare for kvalitet og integritet? En ung historiker, Terje Tvedt, omtalte i 1988 utviklingsforskningen som politikkenes forlengede arm, først med et spørsmålstegn, senere som en påstand.³

Den kronologiske tråden plukkes opp igjen ved inngangen til internasjonaliseringens storhetstid rundt 1990, da finansiering av både forskning og utdanning ble endret og utviklingsrelatert

1 Klausen & Melhuus 1983: 7, Bagge 1996: 588, 596–601, 608–613, Kjerland 1999, Eriksen 2015: 70–73, Sørbø 2018.

2 Stokke (2010) gir en oversikt over utviklingsforskning i Norge og dens relasjon til utviklingspolitikken. Med et noe annet utgangspunkt gjør Vaa 1997: 277–307 det samme. Om India-hjelpen og NU, se St.meld. nr. 23 (1961–62). Om Norad og etableringen av Departementet for utviklingshjelp, se St.prp. nr. 1. Tillegg nr. 1 (1983–84) for budsjetterminen 1984: Om opprettelse av Departementet for utviklingshjelp. Om CMI og Just Faaland, sentrale aktører i Bergen fra 1950-tallet, se Isaksen & Jansen 2017.

3 Tvedt 1988, 2003.

forskning fikk en noe mindre sentral plassering ved institusjonen – samtidig som den ble utpekt til satsingsfelt. Etter hvert var det duket for konflikt om hvor denne forskningen egentlig bodde. Hva sto konflikten om, og hva betydde institusjonens valg for forskningsmiljøet? Vi merker oss for eksempel at medisin nå var i ferd med å bli det dominerende faget på området, i alle fall ved UiB.

«Utviklingsland» ble først til Tredje verden, så til Sør, og omtales i dag ofte som lav- og middelinntekstland. Målene for norsk politikk for det som ikke lenger kalles utviklingshjelp, men bistand eller partnerskap, er også andre enn da NU ble dannet.⁴ Både forsknings- og utdanningspolitikken er preget av det, og den er heller ikke upåvirket av krav fra mange hold om avkolonisering av vitenskapene. Mange har bidratt til å utvikle metoder for hvordan gamle maktrelasjoner kan brytes ned.⁵ Mot slutten av kapittelet spørres det derfor om de nye kravene har påvirket utviklingsforskningens finansiering, organisering og innhold generelt og ved UiB.

Kapittelet bygger på nasjonale og lokale politikkdokumenter, vedtak i DAK/universitetsstyret og andre universitetspolitiske organer, rapporter og innstillinger, bøker, artikler og omtaler av forskningsprogram, og samtaler med personer som har arbeidet med forskning og utdanning på området.

Utviklingsforskning etableres

Da Fredrik Barth i 1961 kom til UiB, passet det godt med arbeidet for å etablere samfunnsvitenskapelige fag – som omtalt i kapittel 1 i bind 1. Sosialantropologi, som de andre nye samfunnsvitenskapene, satte sin praktiske og politiske bruksverdi høyt, og Barth hadde alt

4 Eksempler, se Sørbø 2018, Norges utenriksdepartement 2009, Tone Skogen, statssekretær i UD: Utviklingspolitikk anno 2016, ikke år 2005 (bistandsaktuelt.no), UD's likestillingspolitikk: Ny handlingsplan får skryt | Kilden (kjonnsforskning.no).

5 Smith 1999 er det klassiske verket på feltet, både med sin kritikk av hvordan vestlig vitenskap bidro til koloniseringen og fortsatt gjør det, og hvordan forskning kan – nettopp – avkoloniseres. SAIH lanserte det som ble en opphetet diskusjon om avkolonisering i 2019; se SAIH lanserer verktøy for avkolonisering av akademien | Nyhet | universitas.no. Motreaksjoner kom bl.a. fra tankesmien Minerva: Avkolonisering av akademien er en avsporing (minervanett.no)

vist interesse for å bidra til å forme utviklingshjelpen.⁶ Henning Siverts, som hadde samme fagbakgrunn og ble del av UiB-staben i 1959, så det som sannsynlig at «hjelpprogrammer» for «underutviklede områder» (hans hermetegn) før eller siden ville etterspørre sosialantropologenes kompetanse.⁷

Da Barth ble utnevnt til professor i 1965, var det allerede blitt et miljø som skulle få sterke talsmenn for anvendt forskning, som sosiologen Ottar Brox, som midlertidig oppholdt seg i Bergen, og sosialantropologen Gunnar Håland.⁸ Barth kom selv i kontakt med praktisk utviklingshjelp da han ble bedt om å gjennomføre et oppdrag for FNs organisasjon for ernæring og landbruk, FAO, i Darfur i 1965. Sosialantropologene Arne Martin Klausen og Marit Melhuus regner darfurforskningen som selve starten på bergensmiljøets sterke engasjement i anvendt utviklingsforskning.⁹ Den bidro samtidig til at Sudan ble et viktig geografisk tyngdepunkt. For Håland var påvirkningen helt direkte, for som Barths assistent bidro han til FAO-rapporten om *Human Resources in Darfur*.¹⁰ Håland fullførte magisteravhandlingen i Sudan, og hans studier av etniske relasjoner i Vest-Sudan fremmet den nye forståelsen av etnisitet og etniske grenser som blant annet ble formidlet i boken *Ethnic groups and Boundaries*.¹¹ Arbeidet i Sudan førte ham dessuten til kontakt med Abdel Ghaffar M. Ahmed, som ble Barths doktorgradsstudent og den første som disputerte ved det nye SV-fakultetet i Bergen i 1973.

Sosialantropologen Gunnar Sørbo, som var første direktør ved UiBs Senter for utviklingsstudier (SFU) og senere ble direktør ved CMI, har pekt på at både bistandsorganisasjonene og sosialantropologene endret seg fram mot 1970-tallet.¹² Uten at kritikken mot norsk utviklingshjelp forstummet, fikk den bergensbaserte Georg Henriksen i 1972 det første offisielle norske u-hjelpsengasjement – et fire måneders prosjekt i Turkana i Kenya. Ifølge Henriksen satte

6 Thue 2020: 15, Kjerland 1999. Det var flere som arbeidet for slik bruk, ikke minst Arne Martin Klausen, se Sørbo 2018. Etnografien, som sosialantropologien utviklet seg fra, beskrev gjerne «spesifikke fremmede» eller «forindustrielle» kulturer. Sosialantropologien har et mer generelt og ofte komparativt siktemål, men etnografi er ofte en del av sosialantropologiske studier.

7 «Sosialantropologi», *And og Vilje* nr. 9, 1960.

8 UiB. Årsmelding 1964–65: 149–159. Sørbo 2018: 20–22.

9 Klausen & Melhuus 1983: 10–11. Se Barth 1967.

10 Bøe 2009: 5–6.

11 Håland 1970.

12 Sørbo 1983: 63, Sørbo 2018: 18–19. Se også Kjerland 1999: 336 flg. og Eriksen 1990.

Norad så strenge begrensninger på arbeidet at det var vanskelig å etablere en overordnet samfunns- og kulturforståelse.¹³ Han fortsatte ikke selv med denne typen forskning. Det gjorde derimot flere Sudan-spesialister knyttet til UiB.

Fra ikke-europeisk kultur til afrikanske studier

Sporen til det kom fra Det nasjonale rektormøtet i 1967, som satte ned en komité for å vurdere situasjonen for ikke-europeiske kulturstudier i Norge.¹⁴ Dens konklusjon var ikke egnet til å overraske: Slike fantes omtrent ikke i Norge. Det som fantes, var et betydelig utdanningsbehov, og dessuten var komparative synspunkter blitt stadig viktigere i filologiske og samfunnsvitenskapelige studier. Komiteen foreslo derfor at institusjonene spesialiserte seg på hvert sitt geografiske område. UiB burde ansette en amanuensis i etnografi eller sosialantropologi med Midtøsten som spesialfelt, og en spesialist på Øst-Afrika eller India. Historikerne burde derimot skaffe seg en spesialist på latinamerikansk historie. Et lektorat eller en amanuensisstilling «for en islamist (arabisk språk og kultur)» var også ønskelig.¹⁵

I tidligere forskning heter det at interessen for å følge anbefalingene generelt sett var liten, bortsett fra ved UiB.¹⁶ Det stemmer at Bergen fulgte opp, men på en litt annen måte enn komiteen hadde foreslått. I 1971 ble Rex Seán O'Fahey, som blant annet hadde undervist i historie ved Universitetet i Khartoum, tilbudt et stipend som også innebar et oppdrag: å bygge et miljø for afrikansk historie ved UiB.¹⁷ Han kom til Bergen via Håland, som hadde møtt ham i Khartoum. Lektor Olav Vedeld hadde allerede brakt en interesse for afrikansk historie til Historisk institutt, uten at stillingen hans var definert slik, og med O'Fahey bød det seg en mulighet til å utvikle denne spesialiteten. Det kunne også bli et godt argument for nye stillinger, ikke minst siden regjeringens politikk nå kunne gi håp om det.

13 Wæhle 2008: 167.

14 Ikke-europeiske kulturstudier i Norge 1969: 11.

15 Sst. 20–24.

16 Stokke 2010: 501.

17 Bøe 2009: 7. Instituttlederen ved Historisk institutt, Alf Kaartvedt, var vel heller ikke upåvirket av Barth, som satt i komiteen han ledet og som utredet etablering av samfunnsfag ved UiB.

Komiteen som utredet ikke-europeiske kulturstudier, hadde pekt på Lærerhøgskolen i Trondheim som best egnet til å satse på Afrika, noe den også gjorde.¹⁸ Historie i Bergen kom på sin side aldri til å satse – som det ble anbefalt – på Latin-Amerika, men alt i alt passet O’Faheys spesialisering svært godt til det som alt fantes ved UiB.¹⁹ I 1985 ble O’Fahey utnevnt til professor. Hadde han kommet noen vei med oppdraget om å etablere afrikansk historie? Et miljø av unge forskere hadde vokst fram ved Historisk institutt, blant dem Anders Bjørkelo, som i 1984 disputerte med en avhandling med tema fra Sudan. Året etter gjorde sudanske Ali Salih Karrar det samme.²⁰ HF-miljøet hadde dessuten vokst som følge av en annen forbindelse til sosialantropologi og Sudan, for Randi Håland hadde i flere år oppholdt seg i Darfur sammen med mannen Gunnar Håland. I 1971 forsvarte hun sin magisteravhandling i arkeologi basert på materiale fra utgravninger derfra.²¹ Engelskprofessor Orm Øverland, som var engasjert i arbeidet for å internasjonalisere UiB, sørget også for at hun fikk finansiert stipend til arkeologistudenter fra Sudan; senere kom støtten fra Norad.²²

Miljøet kompletterte det samfunnsvitenskapelige, som siden 1960-tallet hadde vokst betydelig både i Bergen og Khartoum. Blant annet ledet G. Håland, i samarbeid med A.G.M. Ahmed, et stort felles prosjekt mellom Khartoum og UiB om utviklingsproblemer i savanneområdet, også finansiert av Norad.²³ Da UiB og Universitetet i Khartoum i 1981 innledet samtaler om formalisert samarbeid, kunne de altså vise til pågående samarbeid, og det ikke bare ved sosialantropologi, historie og arkeologi, men også egyptologi og filo-

18 Ikke-europeiske kulturstudier i Norge 1969: 24. Professor Edvard Bull d.y. publiserte selv i 1966 en artikkel med den talende tittelen «Skal afrikansk historie bli skolefag i Norge» (han svarte et tydelig ja). Jarle Simensen disputerte i Trondheim i 1976 og ble senere professor der.

19 Komiteen som utredet ikke-europeiske kulturstudier, viste til at Midtøsten og islamske studier foregikk ved egyptologi, ved avdelinger på Historisk museum, og i tillegg til ved sosialantropologi. Sosialantropologene hadde hatt feltstudier i Mexico, og det var nærmest som en støtte til slike at historie skulle satse på den regionen. Ikke-europeiske kulturstudier 1969: 24. Latin-amerikanske studier ble derimot etablert ved Institutt for sammenliknende politikk og Institutt for fremmedspråk.

20 Bjørkelo 1984, Karrar 1985.

21 Håland 1971.

22 Om Øverland (1935–2021). *Khrono* 7.12.2021. Randi Håland i intervju med Dunja Blažević, 4.4.2015.

23 Håland 1980. Flere unge studenter deltok også i prosjektet, som Leif O. Manger, Frode Storås og Gunnar Sørbo. Samtale med Manger, 6.4.2022.

Lafon i Sør-Sudan var et tradisjonelt og velfungerende samfunn, rikt på ressurser. Landsbyen ble brent ned i 1992, og ikke gjenoppbygd på samme sted. Foto: Frode Storaas.

sofi.²⁴ Med sine brede språk- og historiekunnskaper var Richard H. Pierce, professor i egyptologi fra 1971, blitt en viktig samarbeidspartner i det framvoksende samarbeidet.²⁵ Det manglet bare en stilling i arabisk språk; den kom i 1982, da Joseph N. Bell ble ansatt – som et ledd særlig i oppbyggingen av Midtøsten-forskning.²⁶

Norges – og UiBs – samarbeidsland

Så langt hadde UiB, dets ansatte og studenter, bygd et ikke-europeisk forskningsmiljø; det passet både med faglige og institusjonsbyggende målsettinger å posisjonere seg på fagfelt hvor ingen andre institusjoner allerede dominerte. Norske myndigheter hadde på sin side utvidet engasjementet for utvikling, og fagfolk ble på ulike måter engasjert gjennom Norad, Fredskorpset (fra 1963) og internasjonale organisasjoner. I januar 1984 etablerte regjeringen Willoch Departementet for utviklingshjelp (DUH).²⁷ Som i alle departementer skulle noen midler anvendes til forskning og utredning, og kirke- og undervisningskomiteen ba regjeringen om å ta ansvar for at Stortinget fikk drøftet internasjonal forskning og utviklingsforskning.²⁸

Den politiske interessen oppmuntret UiB til å utvide sitt engasjement og til å gi det retning. I utgangspunktet planla ledelsen å etablere samarbeid med flere afrikanske land, men DUH advarte mot det. Det ble varig UiB-politikk først å etablere samarbeid, så inngå institusjonelle avtaler. UiB valgte vanligvis også å følge den politiske prioriteringen av samarbeidsland.²⁹ Det førte blant annet til et utvidet samarbeid med Tanzania, som var prioritert, og lederen av Internasjonalt sekretariat, Olav Digernes, mente det var enighet

24 Rapport: Abdel Ghaffar Mohamed Ahmed & Gunnar M. Sørbo. 17.II.1980. Future forms of Cooperation between the University of Khartoum and the University of Bergen. Sentralarkivet, Internasjonalt sekretariat, Khartoum-avtalen 1982–1985. Se også Agreement, June 9, 1981, signert 23.12. 1981. Sentralarkivet, Internasjonalt sekretariat. SSE-program/Sudan-program.

25 Minneord: Richard H. Pierce 1935–2019 | Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap | UiB.

26 Minneord: Joseph N. Bell (1938–2020) (khrono.no).

27 Dette skjedde etter at Willoch-regjeringen sommeren 1983 var blitt utvidet med KrF og SP. Statsråd ble Reidun Brusletten (KrF). Departementet ble nedlagt i 1989 og sakene overført til Utenriksdepartementet, men også senere regjeringer har holdt seg med en egen utviklings- eller bistandsminister.

28 Innst. S. nr. 316 (1984–85).

29 DAK, sak 69/1987.

om dette ved universitetet. Det innbød også til utvidet samarbeid med CMI – forskningsinstitusjonen som dominerte utviklingsforskningen med sitt «Development and Research Action Programme (DERAP).³⁰

Sudan, derimot, var ikke blant DUHs prioriterte samarbeidsland. Hvilken betydning fikk det? I et referat fra et møte mellom UiB og departementet på tampen av 1984 heter det at departementet la vekt på den langvarige forbindelsen og ville «prøve å finne fram til en tilfredsstillende ordning» økonomisk sett.³¹ Varigheten og styrken i forbindelsen ga altså både politisk og etter hvert finansiell avkastning, og arbeidet for å institusjonalisere og utvikle pågående forskningsvirksomhet i Sudan fortsatte med stor kraft.

I planene for et større forskningsprogram midt i 1980-årene inngikk samlingen av førkoloniale dokument ved National Records Office (NRO) i Sudan som både O'Fahey og Bjørkelo ved Historisk institutt og Einar Thomassen ved Religionsvitenskapelig institutt hadde arbeidet med. Det ble søkt departementet om å finansiere innsamling, bevaring og tilgjengeliggjøring av dette materialet som igjen kunne bidra til mer samarbeid både om forskning og utdanning.³² Randi Håland utarbeidet på sin side et prosjekt om matproduksjon i savanneregionen i det sentrale Sudan og langtidskonsekvensene for den økologiske balansen. Temaet er interessant i seg selv – og kan dessuten minne oss om at bærekraft-problematikken ikke er ny. Den var blitt diskutert allerede på FN-konferansen om menneskelig utvikling i Stockholm i 1972, og Brundtland-kommisjonens rapport om bærekraftig utvikling, som virkelig satte temaet på dagsordenen, var like om hjørnet. Da rapporten kom i 1987, stilte den nettopp slike spørsmål som Håland hadde gjort.³³ Hålands prosjekt hadde et enda videre siktemål enn det rent faglige. Det skulle motvirke «the cultural colonialism Sudan at present is

30 PM. On development related activities at the University of Bergen and the possibilities for future research cooperation with the University of Dar Es Salam. Sentralarkivet. Notater om internasjonalsisering ved UiB. Om samarbeid med CMI, se også kap. 11 i bind 1.

31 Sentralarkivet, som forrige note. DUHs referat fra møte med UiB, 7.12.1984, signert Aud Kollberg.

32 Fra O'Fahey, Bjørkelo, Karrar & Thomassen, 9.5.1985. Sentralarkivet. Internasjonalt sekretariat, SSE-program, Sudan-program.

33 1972, se Funding and partnerships | UNEP – UN Environment Programme. Brundtland: Our Common Future, Chapter 1: A Threatened Future – A/42/427 Annex, Chapter 1 – UN Documents: Gathering a body of global agreements (un-documents.net).

subjected to», hvor universiteter i den vestlige verden sto for arkeologiske utgravninger og bokstavelig talt tok funnene med hjem til sine egne institusjoner. I det hele var samarbeid med og utdanning av lokale fagfolk essensielt.³⁴

I Sudan-pakken var også Botanisk institutt engasjert, med undersøkelser av langtidsvirkningene – i forhistorisk og historisk tid – på vegetasjon, bosetting og naturbruk av økologiske endringer.³⁵ Hele pakken ble realisert gjennom en avtale mellom DUH, UiB og Universitetet i Khartoum – NRO for årene 1986–1989.³⁶ Avtalen var en viktig faktor i etableringen av Senter for Midtausten og islamske studier (SMI) i 1988. Navnet og orienteringen mot både en region og en religion hadde det felles med flere lignende institutt og sentre i andre land.³⁷ Det sier noe om bredden i definisjonen av utviklingsforskning at DUH finansierte denne forskningen, for utviklingsforskning i noen smal betydning av ordet var det ikke. Det den bidro med, var bred kunnskap om sosiokulturelle og økonomiske prosesser i området, samtidig som den bygde kunnskapsinstitusjoner og relasjoner.

I 1990 fikk SMI rom i Parkveien, i et hus hvor også sosialantropologene holdt til den gangen. Knut Vikør, historiker og daglig leder, hadde kontor der, og det var plass også for noen stipendiater og gjesteforskere.³⁸ Arbeidet med biblioteket ble prioritert, og med sine sentrale arabiske verk ble det en viktig infrastruktur for forskere og studenter. Noe av materialet var unikt, annet var vanskelig å få tak i, og det kan i dag trekkes linjer helt fra den tidligste innsatsen for å bevare og tilgjengeliggjøre sudansk kildemateriale, via etableringen av et bibliotek og arkiv ved SMI til utgivelsen av O'Faheys og John Hunwicks *Arabic Literature of Africa*. Linjen går derfra og videre til Vikørs egen utforskning av islam og islamske tekster og til digitaliseringsprosjektene som historiker Anne Bang ved Institutt for arkeo-

34 R. Hålands oversendelse til universitetsdirektøren av søknad til Norad, 4.1.1985. Sentralarkivet. Internasjonalt sekretariat, SSE-program, Sudan-program.

35 Agreement between The Norwegian Ministry of Development Cooperation (MDCO) The University of Bergen, The University of Khartoum – the National Records Office regarding a research and fellowship programme 1986–89, 1.12.1986; 7.12.1986M 17.12.1986. Sentralarkivet, som forrige note. Internasjonalt sekretariat, SSE-program; Sudan-program.

36 Sst.

37 Se Senter for Midtøstenstudier og islamske studier | Universitetet i Bergen (uib.no.)

38 Vikør spesialiserte seg på sufisme, se Vikør 1991.

logi, historie, kultur- og religionsvitenskap i dag leder i Tanzania og Kenya.³⁹ Grunnleggende spørsmål om forholdet mellom «lokal» og «global» islam på 1800-tallet, med hypoteser som utfordrer gjeldende forståelse, besvares på sin side i et stort manuskriptprosjekt fra Øst-Afrika som blant annet undersøker hva muslimene der leste, hvordan de leste, og hvordan tekster ble formidlet.⁴⁰

Betydningen av biblioteket og den sterke forbindelse som SMI gjennom mange år har hatt til Sudan, resulterte i at Mahmoud Salih i 2006 deponerte sin unike boksamling ved SMI, som da ble ledet av Bjørkelo. Samlingen fikk senere plass i biblioteket ved UiB Global, en institusjon vi skal komme tilbake til, og er fortsatt en viktig forskningsressurs.⁴¹

Universitetets grep: Sentre

Midt på 1980-tallet var utviklingsforskning ikke bare viktig som forskning i seg selv, men som forskning myndighetene og utviklingshjelpen ville finansiere. Universitetsdirektør Magne Lerheims engasjement var viktig for måten UiB grep denne muligheten på.⁴² Han hadde vært stedlig representant for Norad i Tanzania i årene 1981–83, og aktiviteten var stor både for utviklings- og oppdragsforskning – gjerne i kombinasjon – de nærmeste årene etter at han vendte tilbake. Nasjonalt var UiB tidlig ute med satsingen på utviklingsforskning.⁴³ Under rektor Arnfinn Graues ledelse vedtok Det akademiske kollegium i juni 1984, et halvår etter at DUH var etablert, å opprette et råd for utviklingsstudier. Det ble til sist Rådet for internasjonalt samarbeid og utviklingsstudier (RISU); UiB hadde samarbeids- og utvekslingsavtaler i så vel industrialiserte som ikke-

39 Hunwick & O'Fahey 1993 og 1995, O'Fahey 2002, Vikør 1993. Bang, se Preserving Pious Print: digitising early Islamic print in the Maalim Muhammad Idris Collection, Zanzibar, Tanzania | Endangered Archives Programme (bl.uk); The manuscripts of the Riyadh Mosque of Lamu, Kenya | Endangered Archives Programme (bl.uk).

40 <https://www.uib.no/en/ahkr/143764/mprinteastfrica>

41 The Mahmoud Salih Collection (uib.no). Se også Hafsaas-Tsakos & Tsakos 2009: 130–137.

42 Aktiviteten på området taler i seg selv for dette engasjementet, men det uttrykkes også av forskere som den gang var engasjert, som Leif O. Manger (samtale 6.4.2022) og Gunnar Sørbo (samtale 7.4.2022). Se også Barth 1989: 33. I forordet til mange publikasjoner gis det også uttrykk for takknemlighet overfor direktøren.

43 UiB sammenlignet med landets øvrige universitet på denne tiden, se Forskningspolitisk råd 1988: 9–18.

industrialiserte land. Utviklingsforskningen var likevel spesiell idet RISU fikk i oppgave å opprette et eget senter for utviklingsstudier.⁴⁴

Senter for utviklingsstudier (SFU)

Senter for utviklingsstudier (SFU) åpnet i 1986. Rektor Graue uttrykte store forhåpninger til det: «The Centre shall be our window to the Third World, and an open gate for our friends from the Third World. Thus, our Centre represents *both* a commitment *and* an offer.»⁴⁵ Dette vinduet mot verden var direkte underlagt kollegiet, noe om markerte at det sto utenfor den alminnelige universitetsstrukturen, og oppdraget var å koordinere forskning, utdanning og annen virksomhet knyttet til universitetets samarbeid med land i den tredje verden. Det skulle også selv kunne gjennomføre evalueringer, eksterne forskningsoppdrag og konsulentvirksomhet.⁴⁶

Det var tre personer fast tilknyttet senteret da det åpnet: Direktør Gunnar M. Sørbo og to forskere som i likhet med direktøren var sosialantropologer: Kjell J. Havnevik og Leif O. Manger. Fem personer hadde administrative stillinger, flere av dem hadde en løser tilknytning. Tre gjesteforskere fra henholdsvis Nigeria, Senegal og Nepal forsterket staben. Åtte andre forskere og viderekomne studenter hadde arbeidsplass der, flere lønnet av prosjekter finansiert av Norad. Hele fire knyttet seg teoretisk og tematisk til kjønnsrelasjoner og utvikling (Kirsten Alsaker Kjerland, Maren Brennesvik, Maria Bjune og Vigdis Broch-Due), og de inviterte blant annet den innflytelsesrike sosialantropologen Mary Douglas på besøk.⁴⁷

Det største programmet var en fortsettelse av savanneforskningen som er omtalt ovenfor, og angikk miljø og utvikling i tørkerammede Etiopia, Sudan og Mali (SSE-programmet). Red Sea Area Programme (RESAP, 1987–1993) var en del av dette. Sammenhengen med tidligere forskning ses også i samarbeidet med Universitetet i Khartoum, og i kombinasjonen av kompetansebygging og utviklingsrelevant forskning. Flerfagligheten var et ytterligere fel-

44 DAK, sak 105/1984.

45 Rektor Graues tale ved åpningen av senteret 8.9.1986. SFU 1988–89.

46 DAK, sak 105/1984.

47 SFU/CDS 1987: 12. Sentralarkivet, Senter for utviklingsstudier 1987–88.

lestrekk, med samarbeid mellom botanikk, geografi og sosialantropologi, og målet var å finne ut hvordan den pågående tørken rammet Hadendowa-folket, en nomadegruppe i grenselandet mellom Sudan, Egypt og Eritrea. Den politiske utviklingen der pastoralisme var i ferd med å bli marginalisert, var en del av hele problemet.⁴⁸ Dermed bidro denne forskningen på den ene siden med ny kunnskap om økosystemet og pastoralismens innvirkning på det, på den andre om markedsmekanismer, politikk og pastoralisme.

I en felles sluttpublikasjon reises også et spørsmål av betydning for forskningsetikk i avkoloniseringens tidsalder, nemlig hva RESAP hadde betydd. Det hadde bygd kompetanse og forskningsinfrastruktur, og gitt innspill til NGO-er og det lokale styret. Ifølge prosjektlederen, Manger, var likevel det viktigste spørsmålet et annet: «What do the Hadendowa think? Those Hadendowa about whom this work has been all about.»⁴⁹ Hadde programmet vært en ressurs for dem – eller en plage? Han besvarte det også. Forskerne hadde fungert som mellommenn overfor myndighetene, og gitt dem en stemme, og slik ble også de en del av de sosiale og politiske prosessene i området. Dette var en vurdering av forskningens nytte og verdi som ikke bare tok hensyn til Norad eller forskernes synsmåter, men til innbyggerne som ble berørt. Mer om denne vurderingen mot slutten av kapittelet.

Kort tid etter at SFU var etablert, ble Senter for internasjonal helse dannet. Også Senter for helsefremmende arbeid (HEMIL) og Senter for miljø og ressursstudier hadde utvikling i mandatet.⁵⁰ Disse sentrene inngikk i en omfattende prosess med senterdannelser ved UiB som hadde utgangspunkt i behov det var vanskelig å løse innenfor instituttene rammer, som ønsker om fler- og tverrfaglig samarbeid og mer anvendt forskning.⁵¹ Sentre som strategi var likevel ikke noe spesielt bergensk; den ble brukt ved alle norske universiteter på denne tiden, sterkt inspirert av utviklingen i USA hvor ledende universiteter etablerte «randsoner» for samarbeid med høyteknologibedrifter.⁵²

48 For en fyldig presentasjon av forskningen innenfor programmet, se Manger 1996.

49 Manger 1996: 14.

50 Forland 1996: 507–510 presenterer det enkelte senter: etablering, forskningsområde, og noen av de tilknyttede personene.

51 Forland 1996: 500–506, Sørbø, samtale 7.4.2022.

52 Ødegård 1989: 10–16. Se også kapittel 10 i bind 3.

Da SFU ble etablert, hadde alle fakulteter bortsett fra Det juridiske etablert et ganske omfattende forskningssamarbeid med institusjoner i «utviklingsland».⁵³ Utviklingsrelaterte tema hadde også kommet inn i undervisningen, noe som ble gjenspeilet i hovedfagsoppgavene. På toppen tronet sosialantropologi, med hele 40 oppgaver. Tallet er ikke overraskende i lys av at faget var særlig innrettet på å forstå utvikling på fjerne steder. Historiefagets 30 hovedoppgaver er mer påfallende, men hele 17 institutt hadde ført studenter fram til høyere grad.⁵⁴ Doktorgrader med relevante tema var det flest av ved HF, men både SV- og MN-fakultetene hadde en liten håndfull. Tallene vitner om en stor interesse blant studentene for spørsmål som tok dem ut av den vestlige kulturkretsen, og en vilje blant de ansatte både til å lede og la seg lede i samme retning. Bistandspolitikk i seg selv var blitt et forskningstema, på samme måten som misjonsvirksomheten en stund hadde vært det, men ulikt den, spurtes det nå også etter hva som virket.

Innen sosialantropologien fikk derimot utviklingsforskningen større konkurranse. Den mer hjemlige antropologien var i ferd med å komme, og det sterkt og med kvinner som Marianne Gullestad og Anne Karen Bjelland.⁵⁵ Styreformannen ved SMI, sosialantropolog Reidar Grønhaug, hadde på sin side empiri fra Tyrkia i doktoravhandlingen, og tyrkiakunnskap og kunnskap om andre land som ble avsendere av arbeidsinnvandrere til Norge, ble – sammen med fagets teorier om etnisitet – særlig viktig for etablering av innvandringsforskning ved UiB og en forløper til dagens IMER-program.⁵⁶ John Chr. Knudsen startet på sin side forskning om vietnamesiske flytninger i Norge.⁵⁷ Slik ble et nytt forskningsområde etablert som i noen grad konkurrerte med – men også kompletterte – utviklingsrelatert forskning.

53 Tvedt 1987a.

54 Tvedt 1986: 34–35.

55 Marianne Gullestads magisteravhandling fra 1975 ble utgangspunkt for boken *Livet i en gammel bydel* (1979). Etter hennes doktoravhandling (1984) kom det flere kvinner og noen menn med nye og mer hjemlige tema, og i 1989 ble Bjelland den første kvinnelige ansatte i vitenskapelig stilling på instituttet. Hennes doktoravhandling var en studie av aldershjem i bergensområdet, se Bjelland 1989.

56 Grønhaug 1975 og 1979, se også IMER Bergen | University of Bergen (uib.no).

57 Knudsen 1988.

Utviklingstilpassede studieprogram

Fra 180 internasjonale studenter i 1972 var det blitt 514 i 1983. Økningen skyldtes i stor grad studenter fra «utviklingsland». I 1972 var de 2, i 1983 hele 247, nesten halvparten av alle de internasjonale. De fleste tok innføringskurs eller lavere grads emner – noe som ifølge Lerheim måtte gjøre engelskspråklige høyere gradsstudier til «en svært sentral universitetsoppgave de nærmeste årene».⁵⁸ Dette ville gi universitetet større frihet til å utforme programmer med spesiell relevans for behovene som fantes i studentenes hjemland.⁵⁹ Samtidig var den politiske stemningen gunstig, for St.meld. nr. 36 (1984–85) *Enkelte hovedspørsmål i norsk utviklingshjelp* understreket at forskning sto i en særstilling sammenlignet med andre virkemidler som «en spesielt langsiktig virksomhet». Et hovedmål med forskningsstøtte måtte nettopp være å bygge kapasitet og kompetanse i utviklingslandene.⁶⁰

Universitetene gjorde sitt for å realisere målet. Universitetsrådet satte i mars 1986 ned en nasjonal komité ledet av Lerheim, med Digernes som sekretær, for å utrede behovet for å koordinere institusjonenes utviklingsengasjement. Den anbefalte Universitetsrådet å opprette et nasjonalt utvalg for utviklingsrelatert forskning og utdanning som forholdt seg til forskningsrådene, DUH og andre fagdepartement – og ventelig skaffe finansiering til nye tiltak.⁶¹ Det tok tid før utvalget ble realisert, men i 1991 opprettet UD og Universitetsrådet NUFU, som vi kommer tilbake til.

I desember 1986 var UiBs egen utredning om høyere grads studier ferdig. Det het at det var helt avgjørende «å understreke at det eksisterer et nært og nødvendig forhold mellom forskning og utdanning», og at forskerrekruttering var et «sine qua non for universitetets utviklingsrelaterte engasjement og et fundamentalt prinsipp i planlegging og gjennomføring av utviklingsrelaterte tiltak».⁶² M.Phil. hadde i den sammenhengen den fordel at studenter etter ett år kunne gå over

58 Vedlegg til DAK, sak 105/84. Sentralarkivet. Notater om internasjonalisering ved UiB.
 59 Digernes, 9.4.1985. PM On Development related activities at the University of Bergen and the possibilities for future research co-operation with the University of Dar es Salaam. Sentralarkivet. Notater om Internasjonalisering ved UiB, RISU 9.
 60 St.meld. nr. 35 (1985–85): 195, 119–125.
 61 Innstilling til Universitetsrådet april 1986.
 62 Opplegg for forskerutdanningstiltak som ledd i samarbeidet med institusjoner i utviklingsland. Bakgrunn og planer. UiB desember 1986. Sentralarkivet. Notater om internasjonalisering.

til et doktorgradsstudium, og det ble utarbeidet reglement for denne graden. Utredningen inneholdt dessuten forslag om tre grader: fiskeribiologi, patologi og utviklingslandenes generelle helseproblemer.⁶³

M.Phil.-grader ble opprettet i flere fag. Et samarbeid mellom Institutt for fiskeribiologi og Norad om et kurs i fiskeribiologi og forvaltning gikk tilbake til 1983–84, og instituttet hadde også avtale med Norad om doktorgradsutdanning. De første studentene var blitt tatt opp alt i 1987, på det som da var Norges første engelskspråklige M.A.-grad, og i 1990 ble Fisheries Biology and Fisheries Management etablert.⁶⁴ De første studentene på masterprogrammet *utviklingslandenes medisin* ble uteksaminert i 1992, og et program i patologi og en grad i mikrobiologi som kombinerte både praksis og teori, ble koordinert av Senter for internasjonal helse.⁶⁵ HEMIL-senteret var fra høsten 1992 ansvarlig for M.A.-programmet Health promotion.

For å kunne gjennomføre denne relativt ekspansive politikken, trengtes stillinger. I 1984 var allerede en prosess med oppretting av nye, eller omdefinering av gamle, i gang – det siste skapte ikke nødvendigvis jubel i miljøer som mistet stillinger. UiB prioriterte i første omgang professorater i sosialantropologi, sammenlignende politikk, medisin og odontologi, og ser vi på stillingssituasjonen i 1988–89, var alle disse stillingene kommet på plass, sammen med professorater i ikke-europeisk historie, arkeologi og anvendt utviklingspsykologi i «innvandrere- og u-landsspørsmål». I tillegg var det ansatt seks amanuenser, tre forskere, og en direktør.⁶⁶ Slik inngikk

63 Disse gradene, omtalt som fiskeribiologi, histopatologi og tropemedisin, ble senere nevnt spesielt som grader som var planlagt som del av samarbeidet med Universitetet i Dar-es-Salaam i Tanzania, se DAK, sak 69/1987. Slik kan det se ut som om det var en klar sammenheng med Tanzania allerede da gradene ble utarbeidet, men sammenhengen kan være omvendt: Planene for disse var utarbeidet, og de passet med behov og ønsker i Dar-es-Salaam. Om utgiftsfordeling, se brev av 8.12.1986, Sentralarkivet. Notater om internasjonalisering.

64 Dragesund, Johannessen & Nævdal 2011: 161. Den første engelskspråklige graden, se Breivik 2021. Fiskeribiologi ble fortsatt i 2015 listet opp blant UiBs 27 globale og utviklingsrelaterte M.A.-programmer, to ved HF, ti ved MN, tre ved MF, to ved psykologi og hele ni ved SV-fakultetet. I dag er flere M.A.-program engelskspråklige og åpne for internasjonale søkere, men det synes ikke å være like mange som henvender seg spesielt til studenter fra Sør. Se også «24 Master of Philosophy M.Phil. Master's degrees in Norway» – MastersPortal.com

65 Strateginotat program for bærekraftig utvikling (preliminært), UiB 1992. Sentralarkivet. Notater om internasjonalisering.

66 Virkemidler for internasjonalisering ved UiB, 1988–89; 5. Sentralarkivet. SFU 1988–89. UiB hadde også fra 1985 en egen «oppdragsdirektør», Kristen Haugland, knyttet til at det ønsket å ha «en profil på oppdragsforskning», men hans oppgaver var ikke begrenset til utviklingsrelatert forskning.

utviklingsforskning i mange fag med geografiske tyngdepunkt i mange deler av verden. Sosialantropologen Tor Halfdan Aase opparbeidet seg for eksempel omfattende kunnskaper om India, Pakistan og Nepal. Som professor ved Institutt for geografi bidro han til å bygge utviklingsgeografi som et eget forsknings- og studieområde. Klimaendringenes konsekvenser i utsatte områder som Himalaya var blant de siste temaene han arbeidet med.⁶⁷ Historikeren Tvedt hadde for lengst initiert utforskningen av Nilen-landene og vannets historie, og fortsatte med det også etter at SFU ble dannet.⁶⁸ Situasjonen var altså en helt annen enn da ikke-europeiske kulturstudier ble utredet bare et par tiår tidligere.

Utviklingsforskningens grensediskusjoner

I forbindelse med nye studieprogram dedikert til utvikling, ble det bare gitt en rent pragmatisk definisjon av utviklingsstudier. Med egne sentre viet til forskningen, og egne programmer som finansierte noe av den, måtte det foretas et visst *boundary work*, for å anvende kunnskaps sosiologen Thomas Gieryns begrep om hvordan disipliner søker å skille mellom vitenskapelige og ikke-vitenskapelige arbeider.⁶⁹ Historikeren Dunja Blažević har brukt begrepet til å analysere hvordan grenser ble trukket på et forskningsområde etablert omtrent samtidig med utviklingsforskning: kvinne- og kjønnsforskning. Hun fant at relasjonen til moderdisiplinene i humaniora og samfunnsvitenskapene var en særlig viktig faktor: Skulle forskningen følge dem, være flerfaglig, eller ble det dannet en ny disiplin? I avgrensingsarbeidet inngikk spørsmålet om hva feltet egentlig omfattet, og hvilke teoretiske perspektiver som var best egnet.⁷⁰ Hva sto det da om innenfor utviklingsforskningen?

Den var orientert mot et spesifikt politikkområde som også innebar særlige finansieringsmuligheter, og det ga grensediskusjonen dens særpreg. Som i kvinne- og kjønnsforskningen var forholdet til moderdisiplinene viktig, men det var også forholdet til politik-

67 Fløysand, Hidle & Overå 2021.

68 Se f.eks. Tvedt 1983.

69 Gieryn 1999.

70 Blažević 2015.

ken. I påvente av en egen stortingsmelding om utviklingsforskning midt på 1980-tallet, diskutertes dens særtrekk i hele fagmiljøet, og Olav Stokke, statsviter ved NUPI, har identifisert to nokså ulike posisjoner i diskusjonen.

Arne Tostensen, sosiolog ved CMI og direktør fra 1988, definerte utviklingsforskning som anvendt forskning innrettet på utviklingsproblemer og løsninger, med et kildemateriale som ofte var annerledes og vanskeligere tilgjengelig enn i annen forskning.⁷¹ Inntrykket er nesten at Tostensen talte om en disiplin, og enda sterkere ble disiplinpreget av at han omtalte naturvitenskapelige og teknologiske fag som «hjelpedisipliner» til det som var den egentlige utviklingsforskningen: samfunnsvitenskapelige studier innrettet på å løse problemer. Denne posisjonen var neppe uvanlig; blant annet omtaler Gunnar Håland i et tidlig arbeid hvordan andre disipliner kunne komme sosialantropologene til hjelp på områder der faget ikke selv bød på relevant kunnskap.⁷²

Tvedt mente derimot at utviklingsforskning kunne foregå i alle disipliner, med disiplinens metoder og teoretiske apparat. Selv om den foregikk under andre forhold, var den som annen forskning, og betegnelsene utviklingsforskning, utviklingsorientert forskning, forskning om utviklingsland og ikke-europeisk forskning kunne brukes om hverandre. Dermed var geografisk plassering den viktigste avgrensningen, samtidig som kvalitet og allsidighet var de viktigste kravene. Direkte anvendelighet var ikke et relevant kriterium.⁷³ Det som avtegnet seg her, var ikke en disiplin, men et forskningsområde, eller det som kan kalles et forskningsfelt.⁷⁴ Feltet kunne inneholde ulike teoretiske eller metodiske tilnærminger som tematisk var forbundet med hverandre uten å være identiske.

Hva ble da myndighetenes grep? Stortingsmelding 42 (1987–88) om u-landsorientert utviklingsforskning definerte den som all forskning som var relevant for å forstå «kulturelle, sosiale økono-

71 Se Stokke 2010: 513. Tostensen har senere hatt en omfattende forskerkarriere med tema relatert til ulike land og konflikter i Sør.

72 Håland 1980: 27–28.

73 Tvedt 1987b: 14–17.

74 Bourdieu (f.eks. 1985) regnes som den som gjorde feltbetegnelsen (og andre geografiske betegnelser) til sentrale vitenskapelige begrep, med vekt på maktrelasjonene innad i feltet. Dette diskuteres av bl.a. Silber 1995: 333–338. Feltbetegnelsen brukes om flere nye flerfaglige forskningsområder, f.eks. i innvandrings- og integrasjonsforskningen, se Andersen 2018, kap. 4.

miske, økologiske, teknologiske eller politiske forandringer» i utviklingslandene – altså all forskning om «utvikling eller betingelser for utvikling».⁷⁵ Den kunne komme fra alle disipliner og trekke veksler på dem alle; den ville ofte være flervitenskapelig og tverrfaglig, men måtte bygge på «solide, disiplinbaserte forskningsmiljøer». Den trengte ikke å være direkte nytteorientert, men grensene mellom grunnforskning og anvendt forskning ble sagt å være uklare: Den første kom ofte til anvendelse, mens den anvendte forskningen forutsatte «omfattende og analytisk høyverdig basiskunnskap».⁷⁶ Dette lignet på måten spørsmålet om anvendt versus fri forskning ble diskutert på ved UiB, men så skal også UiB, med både direktør og utviklingsforskere, ha vært tett på utformingen av stortingsmeldingen.⁷⁷ I praksis var vel skillet sjelden rent, og CMI og UiB kunne for eksempel «dele» finansieringen mellom seg, slik at UiB søkte midler hos Forskningsrådet, mens CMI fikk midler over rammeprogrammer for utvikling eller direkte fra ambassader.⁷⁸ På 2000-tallet har også forskjellen mellom finansieringskildene blitt mindre.

DUHs brede definisjon ble i sin åpenhet definerende for det som ved UiB nå gjerne ble omtalt som utviklingsrelatert forskning. Teoretiske og metodiske diskusjoner om hvordan ulike fag skulle kunne tilpasse seg hverandre, foregikk helst innenfor de enkelte prosjekter og ut fra det enkelte prosjekts særegenheter. Med bakgrunn i sin lange erfaring på området, understreker Manger at en viktig del av det tverrfaglige er å delta i samtaler med andre fag om spesifikke problemstillinger. Der må man også være god til å lytte.⁷⁹ Både teoretisk og i praksis har vel likevel sosialantropologi stått i en særstilling, både fordi faget var viktig for utviklingen av hele feltet, og fordi det arbeidet spesielt med å gjøre fagets bidrag best mulig egnet til å fremme utvikling.⁸⁰ Sørboe understreker for eksempel at Barth var opptatt av modeller for å vurdere resultatet av ulike intervensjoner, og at også Brox og Gunnar Håland mente det antropologene kunne ekstra godt, var å bruke kunnskapen til

75 St.meld. nr. 42 (1987–88): 5–6.

76 St.meld. nr. 42 (1987–88): 6.

77 Manger, samtale 6.4.2022.

78 Bang, samtale 25.4.2022. Om relasjonen fagråd-NAVF, se Forskningspolitisk råd 1988: 41–44.

79 Samtale med Manger 6.4.2022.

80 Se Eriksen 2015 om Barths teoretiske bidrag, flere spesielt relevant i utviklingsammenheng.

å begrense feil og mangler i planlegging og gjennomføring av prosjekter.⁸¹ I dag diskuteres anvendelighet på svært mange måter, for eksempel som *engaged social anthropology*.⁸²

I likhet med økonomiske utviklingsteorier ble også flere av Barths teorier innlemmet i andre fag, som forståelsen av at etnisitet ikke er en egenskap ved personer eller grupper, men noe som blir til i møte med andre.⁸³ Hålands konklusjon etter 1960-tallets Sudanforskning, om at det å forstå konflikter mellom etniske grupper bare som etniske kan være en grov forenkling, er også blitt en del ikke bare av generelle etnisitetsstudier, men av krigs- og konfliktforskningen.⁸⁴

Utviklingsrelatert forskning har møtt kritikk både for å være for disiplinorientert – det deler den jo med mye annen forskning – og for fler- og tverrfaglig. I Forskningsrådets evaluering av SFU i 1991 ble dette sett som et hinder for teoriutvikling.⁸⁵ En evaluering av hele den norske utviklingsforskningen (unntatt medisin) i 2007 framførte en lignende kritikk: Flerfagligheten førte til liten interesse fra disiplinenes side, og forskningen tapte dermed i kampen om interesse – og i kvalitet.⁸⁶ Den beste forskningen var god, eller svært god, men variasjonen var for stor. Den viktigste kritikken i evalueringen i 2007 angikk imidlertid ikke flerfaglighet, derimot nærheten til politikk, penger og forvaltning.

Nytte, kvalitet og etikk

Tematikken var slett ikke ny. Tvedt hadde allerede reist den 30 år tidligere da han spurte om nærheten til politikken førte til at vitenskapelige normer ble tilsidesatt, og forholdet mellom fri og styrt forskning diskuteres fortsatt.⁸⁷ Siden 1980-tallet har jo også for-

81 Sørbo 2018: 21. Se også Jakoubek & Budilova 2018.

82 En diskusjon av den særegne fagutviklingen, se Bringa & Bendixen 2016: 2–8.

83 Barth 1970.

84 Håland 1980.

85 Report of the Review Team, NAVF 1991: 14–16, 24–26.

86 «For lite uavhengig forskning», *Forskningspolitikk* 3–4/2007: 17.

87 Tvedt 1988: 118–143, også Vaa 1997: 80–82. I dag pågår diskusjonen for eksempel i forbindelse med at innsats for bærekraft er blitt et uttalt mål for universitets- og høyskolesektoren, eller i forbindelse med vaksineforskningen, som demonstrert i kapittel 10 i denne boken.

holdet vært en gjenganger i diskusjoner om forskningsfinansiering i sin alminnelighet.⁸⁸ Dagens gjengse oppfatning kan uttrykkes i at forskningsfriheten kan stå i særlig fare om institusjonene er avhengig av én og samme oppdragsgiver.⁸⁹ Selv om universitetet med sitt store budsjett ikke har stått i et avhengighetsforhold til utviklingshjelpen, kan enkeltforskere ha gjort det, og i perioder har oppdragsfinansieringen vært stor sammenlignet med forskning utført i faste stillinger.

Stokke har lagt spesiell vekt på at spenningen mellom friere og mer styrt forskning ikke ble mindre da støtten til utviklingsforskning ble lagt om og tilpasset en ny global situasjon etter Sovjetunionens oppløsning. Selv om den ble sterkere integrert i utenrikspolitikken, og Forskningsrådet, som administrerte programmer finansiert over bistandsbudsjettet, brukte en videre geografisk definisjon enn før, ble også nytteaspektet sterkere framhevet – ulikt stortingsmeldingen fra 1987–88.⁹⁰ Med strengere krav om nytte ble kritisk tenkning, bredere relevans og uavhengighet – alt det som regnes som viktig for å sikre god forskning – vanskeligere.⁹¹ Det er i lys av dette vi må forstå at den omtalte evalueringen i 2007 var særlig kritisk til nærheten til politikk, penger og forvaltning, og ikke minst til den høye mobiliteten mellom forskning og forvaltning. Samtidig er det blitt stadig tydeligere at den nytten og relevansen forskningen forventes å ha, ikke automatisk kan knyttes direkte til finansieringskilden: Noen av Forskningsrådets programmer etterspør nokså direkte nytte, de kan jo også være finansiert av både UD og Norad, men enkelte ambassadeprogram kan være nokså åpne – som forskning DUH tidlig finansierte.⁹²

2007-evalueringen var nasjonal, og UiB dominerte på det tidspunktet ikke lenger den nasjonale arenaen, som på 1980-tallet.⁹³

-
- 88 Se Kaiser mfl. 2003; Tostensen & Kaiser 2015. Oppdragsforskning | Forskningsetikk. <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/forskning-samfunn/oppdragsforskning/>
- 89 Tostensen & Kaiser 2015.
- 90 Stokke 2010: 541, 555–560.
- 91 Evalueringsrapport utviklingsforskning, NFR 2007: 103–05, 109–10. Se Microsoft Word – Report NDR Evaluation Final version Aug 07.doc (dfo.no).
- 92 F.eks. Utisør (Development paths in the South. Ten years of research.pdf) og Norglobal (work-programme---norglobal2.pdf (forskningsradet.no). Se også fordeling av midler mellom universitet og forskningsinstitusjoner som CMI: Five NORGLOBAL projects to CMI.
- 93 Evalueringsrapport utviklingsforskning, NFR 2007, målt etter ISI-indeks 1991–2005 (s. 31), antall stillinger og stillingsandeler (s. 41) og ekstern finansiering (s. 50).

Er det likevel mulig å si noe mer spesifikt om UiB? En evaluering av utviklingsforskningen ved Unifob noen år senere, i 2010, problematiserte faktisk at den hadde få Norad- og UD-finansierte prosjekter.⁹⁴ Rapporten fra en ekstern komité (2015) tok på sin side i bruk «fremragende»-begrepet; forskningen holdt «excellent international standard».⁹⁵ Sosialantropologi ble spesielt framhevet, men rosen gjaldt for hele området som ble evaluert. Mens fler- og tverrfagligheten tidligere ble problematisert, ble forskningen i 2015 berømmet for å være «intrinsically cross-disciplinary» – og de langvarige samarbeidsrelasjonene med flere institusjoner i Afrika og Asia ble tillagt stor betydning.⁹⁶ Det kan leses som at disiplinene har funnet en måte å bevare sine disiplin-kvaliteter på i samarbeidet, og at miljøet inn i dette århundret har klart å videreutvikle sine relasjoner.

I dag reises det kanskje oftere krav om mer samarbeid på tvers av fag, enn at slikt problematiseres.⁹⁷ Begge deler har markante utøvere, som for eksempel sosialantropologen Edvard Hviding, med sitt langvarige faglige engasjement i og for det sørlige Stillehavet, som forsker, formidler og som vitenskapsdiplomat. Han arbeider ikke i politikens fotspor, men i Barth-tradisjonen for å påvirke politikere med makt til å skape endring.⁹⁸ Så kan det også passe å minne om at forskning som i utgangspunktet ikke var tenkt som spesielt nyttig, i praksis ofte har vist seg å være det. Et eksempel er Darfur-konflikten, som brøt ut i 2003. Manger deltok selv i fredsforhandlinger, mens blant annet O’Faheys forskning om land- og eiendomsrettighetene i regionen var viktig for å forstå bakgrunnen for den, og han ble til slutt engasjert av FN for å bidra i forsøkene på konfliktløsning.⁹⁹

94 Evalueringsrapport Unifob Global. Vedl. til styresak 20/2010.

95 Om kriteriene, se Evaluation of the strategic priority area global and development-related research and education at the University of Bergen 2015: 7. Alt utenom naturvitenskapelig forskning var med.

96 Sst.: 10.

97 Bærekraft og tverrfaglighet som universitetspolitiske problem | Forskningspolitikk (fpol.no)

98 Hviding 2016.

99 Samtale med Manger 6.4.2022. Rex Seán O’Fahey: Institute for the Study of Islamic Thought in Africa – Northwestern University. Se også Sørbø 2016.

I internasjonaliseringens tid

På 1990-tallet kom politikken for høyere utdanning og forskning til å sette kraftigere avtrykk enn før på både utviklingsrelatert forskning og utdanning – gjenkjennbar i nye akronymer som nå ble en selvsagt del av universitetssjargongen – selv om lokale initiativ og behov også bidro til endringer. Fra om lag 1990 til 2016 ble det gjennomført flere omorganiseringer ved UiB som også hadde konsekvenser for utviklingsrelatert forskning og utdanning. Med utgangspunkt i NOU 1989: 13 *Grenseløs læring. Mottak av utenlandske studenter, studentutveksling og internasjonalisering* spørres det først hvordan politikken påvirket organiseringen av utviklingsrelatert forskning og utdanning, og hva UiB prøvde å få til på dette området.

SIU og NUFU

Det norske universitetsrådet tok i 1991 initiativ til å etablere Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SIU). Det ble lagt til Bergen og hadde et særlig ansvar for studentutveksling og internasjonalisering av høyere utdanning (se kapittel 6 i bind 1), og for noen forskningsmidler. SIU administrerte blant annet Nasjonalt program for utviklingsrelatert forskning og utdanning (NUFU).¹⁰⁰ En av UiBs mest brukte samarbeidsavtaler, med Makerere-universitet i Uganda, ble inngått i 1992, i forbindelse med at universitetene hadde behov for å samordne seg da NUFU var på trappene. Med finansiering fra NUFU etablerte UiB store samarbeidsprosjekter.¹⁰¹ Blant de andre samarbeidspartnerne i det nye programmet finner vi igjen mange av de gamle, men etter Sovjetunionens sammenbrudd ble dessuten en rekke nye land tatt inn i varmen på den norske prioriteringslisten, og slik ble også samarbeid med institusjoner for eksempel i Russland, Georgia og Ukraina initiert.

Hvor viktig samarbeidet på utviklingsområdet var, ble synlig da forskningsresultat i form av publikasjoner begynte å bli talt.

100 Fra 1992 til 2007 mottok UiB ca. 300 mill. kroner fra NUFU, mellom 2007 og 2012 var beløpet rundt 104 mill. kroner. Norad, Evaluation report 7/2009: xiii.

101 Evalueringsrapport Unifob Global. vedl. styresak 20/2010. Evaluation of the strategic priority area global and development-related research 2015: 111. global_and_development-related_research_and_education_final_report_150115.pdf (uib.no)

En bibliometrisk analyse som ble gjort i 2015, viste at global og utviklingsrelatert forskning sto for mer enn seks prosent av UiBs samlede publikasjoner i 2013, og det uten at naturvitenskapene var inkludert. Samfunnsvitenskapelige fag sto for halvparten, fulgt av medisin og humaniora. Et kanskje enda mer talende resultat var at hele 78 prosent av de UiB-publikasjonene som var indeksert i Web of Science i årene 2004–2013, hadde medforfattere fra andre land, og øverst på landlisten for de medisinske bidragene sto Tanzania, fulgt av Sør-Afrika og Uganda, med Etiopia som nummer fem. Frekvensen av sampublisering innenfor samfunnsvitenskapene var annerledes: der ruvet USA på toppen, fulgt av Sør-Afrika og Nepal.¹⁰²

Kvoter for noen utenlandske studenter

En annen nyhet av stor betydning var at Statens lånekasses såkalte u-landsparagraf, som siden 1979 hadde gitt studenter lån og stipend, i 1994 ble erstattet av Statens lånekasses kvoteprogram for studenter fra lav- og middeltinntektsland. Studentene slapp å betale tilbake lånet, som de fikk på samme vilkår som norske, dersom de gjorde seg ferdig og returnerte til sitt opprinnelige hjemland.¹⁰³ NOU 1989: 13, *Grenseløs læring*, konkludert med at u-landsparagrafen ikke fungerte etter hensikten: Få «u-landsstudenter» reiste tilbake, men de ble ofte sittende med et lån de ikke kunne betjene, og den nye utlendingsloven av 1988 sa at studenter som hadde hatt oppholdstillatelse, ikke kunne få arbeidstillatelse før etter fem år utenfor landet. Kvoteprogrammet skulle blant annet øke sannsynligheten for gjennomføring ved at universitet og høyskoler fikk seg tildelt en egen kvote og ansvaret for studentmottaket. Forutsetningen for å delta var engelskspråklige master- og doktorgradsprogram som var i tråd både med behovene i studentenes hjemland og prioriteringer i den norske bistandspolitikken.

Som en del av utviklingspolitikken skulle dermed kvoteprogrammet finansiere utdanning som var etterspurt i studentens hjemland, mens kravet om retur gjorde det til en del av innvan-

¹⁰² Som forrige note 2015: 129–130.

¹⁰³ F.eks. Sundsvold 2003: 3.

dringspolitikken. Eirinn Larsen problematiserer spesielt den innvandringspolitiske delen i sin studie av internasjonaliseringen ved UiO, hvor utenlandske studenter måtte gjennomføre studiene innen en bestemt tid for ikke å risikere utsendelse.¹⁰⁴ Endelig skulle kvoteprogrammet bidra til internasjonalisering av norske institusjoner. Det var altså høye krav og store forventninger fra flere hold som skulle realiseres gjennom programmet.¹⁰⁵

Ulikt UiO, som bare hadde tre aktuelle masterstudier, var UiB godt forberedt da kvoteprogrammet kom.¹⁰⁶ Men programmet ble etter hvert populært begge steder, og det ble typisk å kombinere kvoteprogrammet med andre program, som NUFU og søsterprogrammet NOMA.¹⁰⁷ Vel 15 år etter at det ble innført, våren 2011, var hele 46 studieprogrammer i drift bare ved UiB.¹⁰⁸ I årene 2011–14 var 110 avtaler i bruk, flest med Kina, deretter India, mens plassene 3–5 ble inntatt av de gamle avtalepartnerne Tanzania, Etiopia og Sudan.¹⁰⁹ Fram til 2016 tok UiB imot i alt 1255 kvotestudenter, fra 29 land – ikke langt unna de 1550 studentene det mye større UiO mottok.¹¹⁰ Mange institutter involverte seg, men særlig brukte Senter for internasjonal helse (SIH) og HEMIL kvoteordningen til å bygge forsknings- og utdanningssamarbeid med land i sør.

M.A.-programmet Gender and Development hadde i mange år den høyeste andelen av søkere på kvoteprogrammet. I Forskningsrådets evaluering av SFU i 1992 ble nettopp dette programmet brukt som et eksempel til etterfølgelse for utviklingsrelatert forskning; det ble omtalt som «a hothouse for the development of concepts, which appears to have paid dividends», og det tilbød en modell for gode arbeidsmåter.¹¹¹ Uavhengig av finansiering hadde flere institutt

104 Larsen 2011: 90.

105 Sst. 92–93.

106 Sst. 92.

107 Søsterprogrammet, Norads program for masterstudier (NOMA), ble opprettet først i 2006, etter en evaluering av det daværende stipendprogram. Om kombinasjonen av kvoter og andre programmer, se brev fra UiB til KD 13.10.2014: Høringssvar – evaluering av kvoteordningen.

108 Damvad 2014. Evaluation of the quota scheme 2001–12: 31. Det er litt usikkert hvordan dette er regnet. I evalueringen fra 2015 ble det etter selvevalueringen oppgitt 27 programmer, se s. 54.

109 Sst.: 28–30.

110 Eriksen & Sandal (2019, 11. mars). Vi vil gjerne ha en ny kvoteordning. Khrono; Damvad (2014). *Evaluation of the quota scheme 2001–2012. Assessing impact in higher education and development*, s. 27.

111 Report, NAVF 1992: 26–27.

også ved SV-fakultetet mange studenter på sine utviklingsorienterte studier.¹¹²

Medisin og helse – den «nye» utviklingsforskningen

Omfanget av medisinerne sampublisering med Tanzania, sammen med deres bruk av kvoteprogrammet, er talende for medisinerne inntog i den utviklingsorienterte forskningen. Mens de første UiB-prosjektene i hovedsak var samfunnsvitenskapelige og humanistiske – og utviklingsforskningen i seg selv ble definert som en samfunnsvitenskapelig gren – kom helse- og medisinprosjekter gradvis til å ta en langt større plass i UiBs utviklingsportefølje.

Det hadde en viss sammenheng med at helsemyndighetene begynte å engasjere seg på utviklingsområdet, men starten hadde man sett midt på 1980-tallet da et samarbeid om medisinsk mikrobiologi og immunologi med universitetet i Dar-es-Salaam ble innledet med et program finansiert av Departementet for utviklingshjelp. Norad hadde tidligere finansiert et program for tannlegeutdanning i Portugal, hvor odontologene ved UiB var sentrale, og de ble etter det involvert i samarbeid med blant annet Khartoum og Tanzania.¹¹³ Det ble utvidet til forskning og utdanning i medisinsk mikrobiologi. Etter at prorektor Ole Didrik Lærum, direktør Lerheim, og kontorsjef Digernes besøkte universitetet i Dar-es-Salaam i 1985, inngikk de to universitetene en samarbeidsavtale, og Muhimbili Medical Centre ble viktig både i utviklingshjelpen og for UiB.¹¹⁴ I 1987 var det også etablert et eget prosjekt innenfor SSE-programmet om forholdet mellom jordbruksproduksjon, tørke og sult i det sørlige Etiopia, drevet av menn som tidlig hadde engasjert seg i den utviklingsrelaterte forskningen: sosialantropologen Johan Helland og de to medisinerne Bernt Lindtjørn og Bjarne Bjorvatn.¹¹⁵

Betydningen av dette samarbeidet vistes igjen i NUFU-pro-

112 Se Evaluation 2015: 55.

113 Cooperation in medical research between universities of Dar Es Salaam and Bergen, Project report for 1984-3.5.1985, signert Per Oeding; Report regarding the visit of Dr. Ali Mohamed Idris of Dental School, Faculty of Medicine, University of Khartoum, 16.2.1985; Digernes 9.4.1985. Sentralarkivet. Notater om internasjonalisering ved UiB.

114 DAK, sak 96/1987. Om utviklingen ved Med.fak. fram til Senter for internasjonal helse, og videre til Program for bærekraftig utvikling, se Forland 1996: 508–510.

115 SFU 1987: 10.

grammet, hvor medisin, sammen med naturvitenskap, inntok en stor plass.¹¹⁶ Da Forskningsrådet i 2004 oppsummerte norsk global helseforskning, rapporterte Det medisinske fakultet at det hadde 15 professorer med global helse som viktigste forskningstema, og like mange hadde det som deltema. Ved Senter for internasjonal helse var global helse viktigst for ni, et av flere tema for fire. I tillegg kom mellom- og postdoktorstillinger. De arbeidet blant annet med barnehelse, diarésykdommer og ernæring, og med tuberkulose, tannhelse og hiv/aids.¹¹⁷ Kampen mot barnediaré omtales i dette bindets kapittel om vaksiner.

Samarbeid for å møte hiv/aids-epidemien synes å ha vært spesielt viktig i utviklingen av samarbeidet med Tanzania. UiB inngikk i 1992 i et felles program med Universitetet i Dar-es-Salaam og det tanzanianske helseministeriet om hiv/aids-rådgivning i Arusha og Kilimanjaro-regionen. Lokalt helsepersonell ble opplært både for å bidra til å hindre utbredelse av sykdommen og til å lindre konsekvensene for enkeltpersoner og samfunn. Metodene varierte, fra praktisk forebygging som screening av blodgivere og gravide kvinner, via forskning på utbredelse i bestemte lokaliteter og blant bestemte grupper, og antropologiske og virologiske studier, til programmer for intervensjon og opplæring.¹¹⁸

Programmet hadde noe så uvanlig som et offisielt swahilisk navn, *Mradi wa ukimwi wa Tanzania na Norway*, MUTAN. Det ble ledet av Senter for internasjonal helse, og det synes å ha vært preget av stor grad av gjensidighet og respekt mellom sør og nord. Et stort antall medarbeidere fra Tanzania var involvert i forskning og i informasjons- og utdanningsarbeidet. P. Biswalo og J. Masenga hadde ansvar for henholdsvis forskning og rådgivning om seksuelt overførbare sykdommer, og flere andre ga råd om dette. De norske forskerne og administratorene kom fra HEMIL og SIH, og også Virussenteret var involvert.¹¹⁹ Programmet startet som en del av SFU, men ble senere overtatt av SIH og overført til Det medisinske fakultet. Dette styrket nok den medisinske delen, men som vi kommer tilbake til, kan det også ha bidratt til å svekke SFUs stilling.

116 Stokke 2010: 525.

117 Global Health Research. Report from a Planning Committee commissioned by the RCN Nov. 2004. Oslo: Norges forskningsråd.

118 Bergsjø 1996: 44 flg.

119 Sst.: 28.

Psykolog Gro Th. Lie, som ble ansatt ved HEMIL-senteret i 1987, hadde ansvar for informasjons- og opplæringsdelen i MUTAN. Hun hadde vært engasjert i Den nordiske oppsøkende hjelpetjeneste i København, hvor hun arbeidet med sårbare norske ungdommer. Hun så der den sosiale betydningen av kunnskap om at sykdommen bare smittet på bestemte måter, og erfaringene hennes var viktige for det senere arbeidet med hiv/aids i Tanzania. For henne var det ikke tvil om at vellykket forebyggingsarbeid ikke kunne gå på tvers av innarbeidede kulturelle normer. Som Barth hadde insistert på for alt utviklingsarbeid allerede på 1960-tallet, måtte slikt baseres på respekt for lokale tradisjoner og kunnskap. I MUTAN lærte Lie opp helsearbeidere, og hun publiserte vitenskapelige artikler blant annet om forskningsetikk.¹²⁰ Doktoravhandlingen hennes handlet om betydningen av fordommer og forestillinger i forebyggingsarbeidet mot hiv/aids.¹²¹

Lie ser viktigheten av arbeidet som ble gjort, i lys av at det reduserte utbredelsen av hiv/aids i de aktuelle områdene.¹²² I prosjektets sluttrapport legges det også stor vekt på at det ble gjort viktig forskning som demonstrerte verdien av tverrfaglige tilnærminger. Virologi-programmet demonstrerte den gjensidig positive påvirkningen mellom molekylær epidemiologi og anvendt overvåking, mens andre programmer høstet positive erfaringer med å innlemme både forskning og intervensjon.¹²³

Interne konflikter om utviklingsforskningens plass

Kombinasjonen av den nasjonale politikken for internasjonalisering og større innsats for forskning og utdanning som støttet opp om bærekraft, bidro til endringer lokalt. Det kan også ha hatt betydning at Lerheim gikk av som universitetsdirektør i 1990 – måten blant annet utviklingsforskningen inntil da var organisert på, bar i store trekk hans merke. RISU, opprettet i 1985, ble lagt ned i 1991.¹²⁴ Samtidig ble Program for bærekraftig utvikling opprettet, og det

120 Se intervju med Lie 26. 4. 2016: «UiB-intervjuet: Gro Therese Lie» | Aktuelt | UiB.

121 Lie 1996.

122 «UiB-intervjuet: Gro Therese Lie» | Aktuelt | UiB.

123 Bergsjø 1996: 14.

124 DAK, sak 175/91.

fikk en viss koordinerende rolle overfor sentrene – lignende, men likevel løser enn den SFU hadde hatt og som det nå mistet.¹²⁵ SFU skulle som andre sentre ligge under et fakultet, ikke under det akademiske kollegium. Det ga seg selv at valget falt på SV.¹²⁶ Det var ikke enighet om at dette var en god idé. Lederen, Sørbø, var ikke fornøyd, heller ikke SV-fakultetet, og i DAK ble vedtaket gjort mot én stemme. Etter nyordningen fikk SFU en svakere stilling enn før; Sørbø sammenfatter utviklingen slik at nå ble senteret et SV-senter heller enn navet i en flerfaglig virksomhet.¹²⁷ Dermed kunne det også oppstå stridigheter om hvem som på ulike områder hadde størst kompetanse og best kunnskap.

Astrid Forland omtaler den norske politikken etter Brundtlandkommisjonens rapport fra 1987 som «ei storstilt satsing på forskning som gjaldt miljø og utvikling», og ved UiB fikk Senter for miljø og ressursstudier økonomisk støtte både fra Forskningsrådet og Miljødepartementet.¹²⁸ At Program for bærekraftig utvikling fikk en framskutt plass, kan ses i sammenheng med pengestrømmene, for politikken ble i betydelig grad tilpasset UiB-ledelsens forventninger om at nye penger ville komme fra utdannings- og forskningssamarbeid finansiert over ulike kapitler i statsbudsjettet, og fakultetene ble derfor oppfordret til å innpasse internasjonale satsinger i alle disipliner.¹²⁹

Eksterne bevilgninger økte ut over i 1990-årene, og det fikk betydning for organiseringen. Et prinsipp om at eksternt finansiert virksomhet skulle organiseres i Unifob – den såkalte hovedmodellen for eksternt finansiert forskning – ble vedtatt i 2002 (se kapittel 10 og 11 i bind 3). Etter anbefaling fra en referansegruppe oppnevnt i 2003, sammensatt av aktive og sentrale forskere på området med tilknytning til ulike fagmiljøer og sentre, anbefalte Forskningsutvalget ved UiB at dette også burde gjelde utviklingsrelatert forskning.¹³⁰ Utflytting inngikk nå i en større plan for styrking av den utviklingsrelaterte forskningen, og ble anbefalt av universitetsstyret i 2005 for

125 Forland 1996: 506.

126 DAK, sak 40/91.

127 Samtale med Sørbø 7.4.2022.

128 Forland 1996: 506.

129 DAK, sak 175/91.

130 Referansegruppen besto av Leif O. Manger, Gro Lie, Andreas Steigen, Gunnar Kvåle, Siri Gløppen og Kari Wærness. Saksgangen, se universitetsstyret, sak 46/2005.

å skape en effektiv prosjektorganisasjon og posisjonere miljøet for en mulig søknad om et senter for fremragende forskning.

Endringen ble vedtatt i 2006. Senter for internasjonal helse inngikk ikke i utflyttingen, men ble i stedet flyttet til Det medisinske fakultet, og etter en tid ble det slått sammen med Institutt for global helse og samfunnsmedisin.¹³¹ Sammen med Senter for miljø- og ressursstudier og *Comparative Research Program on Poverty* (CROP) dannet SFU fra 1. januar 2007 Unifob Global. Bortsett fra CROP hadde sentrene siden 2002 vært lokalisert i Stein Rokkans hus i det gamle BT-bygget i Nygårdsgaten.¹³² Unifob Global ble til Uni Global da Unifob i 2009 skiftet navn til Uni Research. På et senere stadium ble det, som vi kommer tilbake til, igjen UiB Global. SMI fikk også sete i Nygårdsgaten, men var underlagt SV-fakultetet til det ble flyttet til HF og lagt under Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap (AHKR) – ikke som senter, men som forskergruppe. HEMIL-senteret har siden 2010 vært et eget institutt ved Psykologisk fakultet, fra 2020 med navnet Institutt for helse, miljø og likeverd.

Sigmund Grønmo ble valgt til rektor i 2005. I valgprogrammet hadde hans rektorteam annonsert en gjennomgang av organiseringen av forskningen ved UiB og Unifob «i lys av nye forskningsbetingelser».¹³³ Universitetsstyret diskuterte – og vedtok – i 2007 at store og strategisk viktige forskningsprosjekter der universitetet bidro med egne ressurser, som hovedregel skulle forvaltes av universitetet selv.¹³⁴ Hensikten var særlig å styrke UiBs synlighet og dets grunnforskning, og å sikre at dets store satsinger ble faglig ledet fra UiB.¹³⁵

I 2010, bare et år etter at Uni Global også fysisk hadde flyttet sammen med Chr. Michelsens Institutt til det nybygde Juss 2 i Jekteviken, ble det vedtatt at den delen av forskningen som var knyttet til UiB, skulle hentes tilbake til universitetet og de universitetsansatte forskerne gå tilbake til de disiplinbaserte instituttene.

131 Universitetsstyret, sak 46/2005.

132 Sst. Om CROP, se Øyen 1997. CROP ble initiert av ICSU og UiBs Elsa Øyen, med institusjonell støtte av UiB. Det ble nedlagt i 2020 og erstattet av Global Research Program on Inequality (GRIP). Om både etablering, nedlegging og nyetablering, se CROP-GROP Newsletter 2019–20: Viewfile.aspx (crop.org)

133 Rektoratets programerklæring 2005–2009 | Styre og ledelse | UiB.

134 Universitetsstyret, sak 49/2007 og 30/2008.

135 Universitetsstyret, sak 49/2007.

Det gjaldt ikke de midlertidig ansatte forskerne. Administrasjonen ble derimot med i virksomhetsoverdragelsen. Det ble samtidig vedtatt at utviklingsforskningen, og med den flerfakultært samarbeid, skulle videreføres og styrkes. Selve saken passerte likevel ikke universitetsstyret uten kamp. Gro Th. Lie foreslo at ikke bare deler av Uni Globals virksomhet, men hele, skulle til UiB – et forslag som fikk hele 5 av styrets 11 stemmer.¹³⁶ Det var ikke nok, og vedtaket ble gjennomført, men motstanden mot tilbakeføringen forble stor i miljøet. Det viktigste grunnlaget for den var naturligvis at miljøet ble delt og prosjektansatte ikke nødvendigvis inkludert i det som skulle ønskes velkommen til UiB – flere fikk tilbud om overgang til en av de andre avdelingene i Uni Research. Styrken i motstanden kan bedre forstås ved å se nærmere på det miljøet som ble oppløst.

Styrken i et forskningsmiljø sett gjennom Global Moments

Dette miljøet trer særlig klart fram i *Global moments in the Levant*, et prosjekt finansiert av Forskningsrådets Storforsk-program, som skulle bidra til å etablere forskergrupper innen grunnforskning. Global moments startet omtrent samtidig med utflyttingen til Unifob, men dets røtter gikk helt tilbake til de tidlige forbindelsene mellom UiB-forskere og Universitetet i Khartoum.¹³⁷ Det skulle fremme den teoretiske og historiske forståelsen av Levanten – Israel, Libanon, Jordan, Syria, og det palestinske selvstyrte området – som et kulturområde preget av samhandling mellom ulike grupper og med skiftende maktforhold. Det lange tidsperspektivet gjaldt, fra førhistorisk tid til samtiden, og som en demonstrasjon av den flerfagligheten som var blitt et kjennetegn ved miljøet, bidro geografer, arkeologer, historikere, sosialantropologer og sosiologer.

Deltagerne representerte flere generasjoner forskere, og som kommentert underveis i kapittelet er en viss bestandighet en karakteristikk ved miljøet. Siden de eldste sterkt bidro til doktorutdanningen, ble det utdannet stadig nye antropologer, arkeologer,

136 Universitetsstyret, sak 20/2010, protokoll.

137 Se Bianca & Manger 2009: 18. Selve tilblivelsesprosessen er illustrerende både for de lange linjene i forskningen og for mobiliseringen av akademiske ressurser, unge og gamle, for å konstruere et innovativt prosjekt.

historikere, geografer og sosiologer, og noen av dem fikk i sin tur stillinger eller forskningsoppdrag på feltet. Bestandigheten skyldtes nok også at omkostningene ved å etablere denne forskningen var store, med stadig møter med nye kulturer og fremmede språk, med annen politikk og andre byråkratiske regler, og noen ganger er boforholdene kummerlige, og andre ganger ikke bare konflikt, men krig. Forordet i samlepublikasjonen fra Global Moments taler i alle fall for at dette var en gruppe med mange bånd seg imellom.¹³⁸ De tilhørte mange disipliner, men de hadde blitt opplært innenfor et stadig ekspanderende miljø med mange faglige tilknytningspunkter og felles erfaringer, begge deler viktige elementer i etableringen av en faglig identitet og noe som i seg selv fremmer samhørighet.¹³⁹ Ikke underlig da at forskningsmiljøet reagerte sterkt på å bli splittet opp.¹⁴⁰ Flere forlot det. I ettertid oppsummerer også UiB at prosessen med tilbakeføring av Uni Global var lite vellykket.¹⁴¹

Styrken i forskningsmiljøet framtrer også på andre måter. Global Moments ble finansiert av Storforsk-programmets første utlysning. Samtidig, fra samme program, fikk Kirsten Kjerland tilslag på *In the Wake of Colonialism*.¹⁴² Det var i seg selv en fjær i hatten for miljøet. Under overskriften «Vemod og vemmelse» anmeldte Hylland Eriksen sluttresultatet, boken *Kolonitid*, og han sparte ikke på superlativene. Den representerte fortellerkunst av ypperste merke. Den ga innsikt i en hittil ukjent kolonivirksomhet der norske handlende, plantasjeeiere, sjøfolk og fangstmenn i kolonialismens kjølvann søkte lykken på fjerne steder – på Zanzibar, i Sør-Georgia, Sør-Afrika eller i Belgisk Kongo. De tilpasset seg sin samtids rasehierarkiske tenkning og praksis. Mens noen tjente seg rike, ble andre selv for slaver å regne.¹⁴³

Ved UiB Global kunne Tore Sættersdal, konstituert leder ved det nye senteret – med et navn som til forveksling lignet det gamle – på tampen av 2014 fortelle at ansatte hadde opplevd overgangen

138 Bianca & Manger 2009: 10–13.

139 Niskanen mfl. 2018, Niskanen & Barany 2021: 1–17.

140 Universitetsstyret, sak 20/2010, Ryste, H.T. & B. Kvalheim. (2010, 18. juni). – «UiB ødelegger forskningsmiljø». Bergens Tidende, s. 10.

141 Samarbeid, satsing, synlighet: 27. Universitetsstyret, sak 121/2016, vedlegg: Arbeidsgruppens innstilling «Samarbeid, satsing, synlighet – Styret samarbeid mellom UiB og Uni Research».

142 *In the Wake of Colonialism* | University of Bergen (uib.no).

143 «Vemod og vemmelse», Morgenbladet 4.9.2009.

som en traumatisk hendelse, men at miljøet var begynt å bygge seg opp igjen.¹⁴⁴ At hjemflyttingen ikke løste alle organisatoriske problemer, ble klart i evalueringen av global og utviklingsrelatert forskning i 2015: Det var nettopp organiseringen som ble omtalt som dens svakhet. Forskingen ble som nevnt svært positivt omtalt, men ved UiB Global var den ikke kommet ordentlig i gang igjen.

Evalueringen viste derimot at flere institutter enn tidligere nå ga store bidrag, som ved SV (sammenliknende politikk, administrasjons- og organisasjonsvitenskap og geografi), og ved MN (biologi, sammen med klimaforskning). Juridisk fakultet, som midt på 1980-tallet var nokså fraværende på dette feltet, hadde nå en viktig rolle i flere samarbeidskonstellasjoner.¹⁴⁵ Flere samfunnsvitere har også utviklet sine studier i retning av lov og rett som faktorer i sosial forandring, som Siri Gloppen og Lise Rakner, som begge er sentrale i *Centre on Law and Social Transformation* – et samarbeidsprosjekt mellom CMI og UiB.¹⁴⁶

Utviklingsrelatert forskning inngikk i 2016 i en av UiBs strategiske satsinger, «Globale samfunnsutfordringer: Migrasjon, helse og ulikhet», ledet av Marit Bakke fra Institutt for biomedisin og Bente Moen fra Institutt for global helse og samfunnsmedisin.¹⁴⁷ Dermed er den medisinske utviklingsforskningen så å si kommet i førerretet, men viderefører de brede initiativene fra tidligere, som Bergen summer research school (BSRS), innrettet siden 2008 etter FNs bærekraftsmål. Bredden i både det globale og det spesifikt utviklingsrelaterte engasjementet er fortsatt stort.

Ny politikk med ny ideologi?

Norwegian Programme for Capacity Development in Higher Education and Research for Development (Norhed), finansiert av Norad, hadde sin første programperiode fra 2013. Det skulle finansiere samarbeid med lav- og middelinntekstland på en slik måte at de selv skulle kunne «uteksaminere flere og bedre kvalifiserte kandidater» og selv, med

144 «UiB Global skal sjå framover» (khrono.no).

145 Evaluation 2015: 7–11, 32–38, 44–50.

146 Centre on Law and Social Transformation (lawtransform.no).

147 Se styresak 85/2016 med vedlegg.

sine egne kandidater, bidra mer med god forskning.¹⁴⁸ Finansieringen kunne dekke «alt»: forskning, utdanning og institusjonsbygging, inkludert det administrative apparatet. Norads forventninger til hva dette samarbeidet skulle kunne gjøre, var høye:

Such investments [i høyere utdanning og forskning] have many benefits, not least that they contribute to development of their countries' intellectual resources, competent workforces, visionary leaders, gender equality and human rights. In the long run it also contributes to evidence-based policies and decisions that enhance sustainable economic, social and environmental development.¹⁴⁹

Norad-medarbeidere har etter at programmet startet beskrevet det som noe nytt også på grunn av en tydelig prioritering av forskerleddede initiativ fra sør, ved å se utdanning og forskning i sammenheng og ved å legge vekt på langsiktighet og bærekraft.¹⁵⁰

Forskere har også tatt godt imot programmet. Med stikkord som makt, alternativ epistemologi og avkolonialisering av kunnskap framhever statsviteren Tor Halvorsen ved Institutt for administrasjons- og organisasjonsvitenskap og den ugandiske statsviteren Mahmood Mamdani at Norheds oppfordring til akademisk samarbeid mellom nord og sør innebærer en mulighet til å endre maktforholdene og bygge bro mellom erfaringsbasert og akademisk kunnskap.¹⁵¹ Et av Norheds UiB-prosjekt for perioden 2021–2026 dreier seg nettopp om avkolonisering av vitenskapene; det er et av tre UiB-prosjekter som angår forskning om utdanning. De andre to synes mer konvensjonelle: kapasitetsbygging for forskningsbasert lærerutdanning og matematikk for bærekraftig utvikling. Universitet i Uganda og Tanzania er partnere i disse, blant annet med kjente institusjoner som Makerere University og University of Dar es Salaam.¹⁵²

Den største gruppen av prosjekt med bergensdeltagelse er innenfor medisin, med hele sju. Her finner vi flere tidligere pro-

148 NORHED (norad.no).

149 a-presentation-of-norhed.pdf (norad.no).

150 da Silva og Phiri 2019: xxii–xxiv.

151 Halvorsen 2019: 1–38, Mamdani 2019: 48–67.

152 NORHED II portfolio 2021–2026.

sjektledere, som Bernt Lindtjørn, Thorkild Tylleskär og Bente Moen, og universiteter med et langvarig forhold til UiB, som Muhimbili University of Health and Allied Science, University of Addis Ababa og Makerere University. Under programmet om klimaendring og naturressurser er nok en veteran, Sætersdal, i samarbeid med en rekke både gamle og nye forbindelser. I Mangers prosjekt om sørsudanske flyktninger er også University of Khartoum involvert, sammen med University of Addis Ababa, University of Juba, og Makerere University. Gjennom samarbeidsformer, temavalg, teorier og metodiske tilnæringsmåter demonstreres vilje til å erstatte gamle maktrelasjoner på kunnskapsfeltet med nye. Samtidig er altså mange av fagfolkene, så vel som institusjonene i sør, de samme som før.¹⁵³

Selv med et kritisk blikk på tidligere forskning er det grunn til å mene at den gjensidigheten og respekten som er framhevet som noe nytt med *Norhed*, på flere måter har vært til stede siden utviklingsrelatert forskning var ny. Gunnar Håland understreket for eksempel allerede i Savanneprosjektet hvor nødvendig det var med lokale forskere i utviklingsprosjekter.¹⁵⁴ Samarbeid med lokale forskere – og det å lytte til lokalbefolkningen – var en grunnlærdom som også reflekteres i publikasjoner fra RESAP.¹⁵⁵ Knut Vikør omtaler det likedan som en av O’Faheys grunnleggende verdier at lokale forskere skulle ha en avgjørende stemme, og den er blitt videreført av de yngre.¹⁵⁶ Måten MUTAN ble drevet på, og måten Randi Håland organiserte sine arkeologiske undersøkelser på – sammen med mange andre eksempler – viser det samme. Den likeverdigheten *Norhed* introduserte, representerte altså ikke nødvendigvis noe helt nytt; det var heller tale om at etiske verdier som hadde preget om ikke nødvendigvis alle, så i alle fall mange av forskerne, endelig ble institusjonalisert.

153 Sst.

154 Håland 1980: 35.

155 Samtale med Manger 6.4.2022, se også Manger mfl. 1996.

156 Samtale med Vikør 4.4.2022.

Fra kvoter til Norpart

Bekymringen var stor over en annen planlagt nyordning: kvoteprogrammet skulle nedlegges fra 2016. Regjeringen ville i stedet omdisponere en del av midlene til samarbeid med Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika, som ledd i en større satsing på å styrke disse forbindelsene. To nye forskningsrådsprogrammer, Utforsk og Intpart, inngikk i denne satsingen; for landene i sør ble det etablert et eget partnerskapsprogram. Slik ble det også tydelig at verden – mer enn et halvt hundreår etter at avkoloniseringsprosessen hadde startet – fortsatt var delt.

Regjeringens innvending mot kvoteprogrammet var at det bidro til å bygge individuell kompetanse, ikke nødvendigvis institusjonell, og at studenter fra de store landene – dels selv framvoksende stormakter innen forskning – mottok mye, underforstått for mye, midler.¹⁵⁷ Hovedkonklusjonen i evalueringen som lå til grunn for nedleggningen, var likevel at kvoteordningen hadde «en relativ sterk effekt på utviklingsområdet», men at effekten på internasjonalisering av de norske institusjonene var begrenset.¹⁵⁸

Verken UiO eller UiB var enige i den siste påstanden. Programmet hadde vært strategisk viktig og gitt betydelige internasjonaliseringfordeler.¹⁵⁹ Nedlegging ville føre til oppløsning av viktige relasjoner. Viserektorene Annelin Eriksen og Oddrun Samdal var spesielt bekymret for SIH (Senter for internasjonal helse), som de siste årene hadde hatt mer enn 90 prosent av studentene sine fra det globale sør. Etter avviklingen av kvoteordningen forsvant nesten alle. Sterke og langvarige bånd var altså i ferd med å bli brutt. UiB ble en av taperne, men saken måtte også ses fra studentenes synsvinkel: Å legge ned kvoteprogrammet var det samme som å svikte studenter fra afrikanske land.¹⁶⁰

Det var kanskje også å svikte deres opprinnelige hjemland, som fikk færre høyt utdannende kandidater hjem igjen? Returplikten kan ha blitt opplevd som vanskelig for den enkelte, men evalueringen av kvoteprogrammet viste at for eksempel studenter

157 «Forsvarar utfasing av kvoteprogrammet» – Uniforum (uio.-no)

158 Diku rapportserie 02/2018 Evaluering av avviklingen av Kvoteordningen.

159 Eriksen & Samdal (2019, 11. mars). Vi vil gjerne ha en ny kvoteordning. Khrono.

160 Moen & Kismul (2019): «Vi vil gjerne ha en ny kvoteordning» | Senter for internasjonal helse | UiB.

fra Tanzania og Uganda i stor grad (mellom 82 og 89 %) reiste hjem, selv om tallet fra Etiopia var noe lavere (67 %).¹⁶¹ Returprosenten var uansett høy, med høyest returgrad for studenter fra land som tradisjonelt ble regnet som utviklingsland. Evalueringen diskuterte mulige forklaringer på dette, men tok underlig nok ikke innvandringspolitikken med i betraktningen.¹⁶²

Hva erstattet kvotene? Det nye programmet Norpart, finansiert av UD og Kunnskapsdepartementet og administrert av DIKU, skulle på en bedre måte bidra til å høyne kvaliteten både ved norske institusjoner og deres partnerinstitusjoner.¹⁶³ Programmet skulle sikre større institusjonell kraft og medbestemmelse i sør, større likeverdighet, og dessuten prioritere de svakeste landene.¹⁶⁴ Samarbeidslandene fikk dermed større definisjonsmakt over hvilke utdanningsprogrammer de trengte. En kritikk i starten hadde vært at Norpart bare la opp til kortvarige opphold i Norge, noe som var til hinder for gradsstudier, men den ble møtt med regler om unntak dersom samarbeidsinstitusjonen ikke selv hadde et aktuelt tilbud.¹⁶⁵ Ser vi på prosjektperioden 2019–2023, er da også flere miljøer ved UiB involvert med til sammen seks prosjekter, med en overvekt på samfunnsmedisin og global helse. Samtidig brukes de eldste samarbeidsavtalene, med universitetene i Tanzania og Sudan, og de litt nyere, i Etiopia og Uganda, flittig, gjerne i kombinasjon med nyere forbindelser. Muhimbili University of Health and Allied Sciences er for eksempel en av partnerne i hele tre av til sammen seks prosjekter som UiB deltar i.¹⁶⁶ Det vitner om stabilitet i hvilke land Norge prioriterer, men også om styrken i de forbindelsene som tidlig ble etablert, og, som nevnt, betydningen av helse- og medisinfagene i samarbeidet med land i sør.

161 Se også Moen & Kismul: «Norge svikter studenter fra lavinntektsland» – Debatt og kronikk – Dagens Medisin 13/2018, 16. august.

162 Damvad 2014: 61–63.

163 NORPART – Partnerskapsprogram for globalt akademisk samarbeid (diku.no). Se også Diku rapportserie 02/2018 Evaluering av avviklingen av Kvoteordningen.

164 «Forsvarer utfasing av kvoteprogrammet» – Uniforum (uio.no).

165 Diku (2018). Evaluering av avviklingen av Kvoteordningen: 19.

166 Prosjekter 2019–2023. NORPART project list (1).pdf

Forskning i et foranderlig politikkområde

En annen ideologi preger offentlig politikk slik den er formulert i Norhed og til dels Norpart, enn den som lå til grunn da NU ble dannet eller u-landsparagrafen introdusert. Da skulle de «svake» hjelpes, nå er det samarbeid med likestilte partnere i det globale sør som gjelder, og utbyttet skal være gjensidig. I praksis kan det fortsatt finnes hindringer for dette, men gjennom kapittelet har vi sett at forskere allerede i flere tiår har kunnet sette erfaringene til dem som ble gjenstand for utforskning, i sentrum. Bevisstheten har også vært høy om at forskning kan påvirke maktforhold og relasjoner innad i de samfunnene det blir forsket på.

UiB posisjonerte seg utvilsomt svært godt til å ta i bruk de mulighetene det norske utviklingshjelpapparatet ga for forsknings- og utdannings samarbeid, og utviklingspolitikken ble institusjonsbyggende både i sør og nord. Samarbeid, institusjonsbygging, god og viktig forskning og nye studieprogrammer fikk økonomisk drahjelp fra bistandsmidler. Samtidig var UiB selv tidlig ute ved å øremerke professorater til utviklingsforskning, og med disse professoratene har UiB bidratt til å utdanne studenter og etter hvert forskere både fra sør og nord. Det er slående i hvor stor grad forskere forblir innenfor dette forskningsområdet. Like slående er det at samarbeidsinstitusjonene i sør har holdt stand, like fra de første forbindelsene med Universitetet i Khartoum. Utviklingsrelatert forskning – kanskje enda mer utpreget enn andre felt – er langsiktig virksomhet hvor kunnskap og relasjoner har blitt bygd gjennom mange tiår.

Eksistensen av friere og mer styrt forskning side om side byr på samarbeid mellom ulike institusjoner og ulike typer forskning. Spenningen mellom de to er på sin side en innebygd del av dette feltet. Institusjonens vilje til å prioritere stillingsressurser, og ansattes selvrefleksive holdning, bidrar likevel til at forskningen på ulike måter har fått stor anerkjennelse. Samtidig lever den disiplinorienterte og den fler- og tverrfaglig innrettede forskningen – i alle fall sett utenfra – godt sammen, hver på sin måte preget av de store endringene i vitenskapelig tenkning siden forskningen ble institusjonalisert ved UiB.

Litteratur og kilder

- Andersen, M. (2018). *Kampen om vitenskapeligheten: Forskningskommunikasjon i et politisk betent felt*. Oslo: Universitetsforlaget, OA.
- Anker, P., Gulbrandsen, M., Larsen, E., Løvhaug, J. W. & Tranøy, B. S. (2011). *Universitetet i Oslo. Samtidshistoriske perspektiver*. Oslo: Unipub.
- Bagge, S. (1996). Samfunnsvitenskapenes historie. I: N. Roll-Hansen, J. Goksoyr, L.M. Irgens, K.B. Helle, T.I. Bertelsen, R.K. Lie, A. Nernæs, K.A. Selvig, F.W. Thue, S. Bagge & K.H. Teigen. *Universitetet i Bergens historie*, bind II. Bergen: Universitetet i Bergen. (s. 581–705).
- Barth, F. (1967). Economic spheres in Darfur. I: R. Firth (red.), *Themes in economic anthropology* (s. 149–174). London: Tavistock Publication.
- Barth, F. (red.) (1970 [1969]). *Ethnic groups and boundaries: Social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Barth, F. (1989). Om styring ved universitetet. I: Graue & Sælen (red.), s. 27–34.
- Bergsjø, P. (1996). *Action against AIDS. The story of MUTAN: A joint effort in North-East Tanzania 1989–1995 between Tanzania and Norway*. Bergen: Centre for International Health, Universitetet i Bergen.
- Bjelland, A.K. (1989). *Sorgerne glemmer jeg, minnerne gjenner jeg. En studie av beboernes identitetsbåndetering i aldershjem* (doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Bjørkelo, A. (1984). *From king to Kashif: Shendi in the nineteenth century* (doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Blažević, D. (2015). *Jakten på et fagfelt: Den skandinaviske kvinne- og kjønnshistoriens fremvekst i skjæringsfeltet mellom historieforskning og kvinne- og kjønnsforskning* (doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Bourdieu, P. (1985). The social space and the genesis of groups. *Theory and Society*, 1(4), 195–220.
- Bringa, T. & Bendixen, S. (2016). *Engaged anthropology: Views from Scandinavia*. London: Palgrave Macmillan.
- Bøe, M. (2009). The Bergen–Sudan connection. I: Hafsaas-Tsakos & Tsakos (red.) (s. 5–17).
- Damvad (2014). *Evaluation of the Quota Scheme 2001–2012. Assessing impact in higher education and development*. Damvad.com.
- Diku. (2018). *Evaluering av utviklingen av Kvoteordningen*. Rapportserie nr. 2. Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning.
- Dragesund, O., Johannessen, A. & Nævdal, G. (2011). Høyere utdanning i fiskeribiologi og akvakultur – tanker om fortiden og situasjonen i dag. *Naturen*, 4, 146–164.
- Eriksen, T.H. (1990). *Hvor mange hvite elefanter? Om kulturdimensjonen i bistandsarbeidet*.
- Eriksen, T.H. (2015). *Fredrik Barth: An intellectual biography*. Pluto Press.
- Fløysand, A., Hidle, K. & Overå, R. (2021). Nekrolog: Tor Halfdan Aase (1949–2021). *Norsk Geografisk Tidsskrift*, 75(5).
- Forland, A. (1996). Universitetet i Bergens historie 1946–1996. I: A. Forland & A. Haaland. *Universitetet i Bergens historie*, bind I. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Forskningspolitisk råd (1988). *NAVF – en FoU-partner med utviklingspotensial*. Oslo: Forskningsrådet, 1.
- Gieryn, T. (1999). *Cultural boundaries of science: Credibility on the line*. Chicago: University of Chicago Press.
- Graue, A. & Sælen, K.A. (red.) (1989). *Universitet og samfunn: Festskrift til Magne Lerheim på 60-årsdagen den 14. desember 1989*. Bergen: Alma Mater Forlag.
- Grønhaug, R. (1975). *Micro–macro relations: Social organization in Antakya, Southern Turkey* (doktoravhandling). Universitetet i Oslo.
- Grønhaug, R. (red.) (1979). *Migrasjon, utvikling og minoriteter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grønmo, S. & Henrichsen, B. (red.) (1997). *Society, university, and world community: Essays for Ørjar Øyen*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Gullestad, M. (1984). *Kitchen-table society: A case study of the family life and friendship of young working-class mothers in urban Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hafsaas-Tsakos, H. & Tsakos, A. (red.) (2009). *Connecting south and north: Sudan studies from Bergen in honour of Mahmoud Salih*. Bergen: Unifob Global & Centre for Middle Eastern and Islamic Studies.
- Hall, S. (1996). When was the ‘post-colonial’ thinking at the limit. I: I. Chambers & L. Curtis (red.), *The post-colonial question: Common skies, divides horizons*. London.
- Halvorsen, T. (2019). The Norhed programme: A laboratory for academic collaboration. I: Halvorsen, Orgeret & Krøvel (red.), (s. 1–40).

- Halvorsen, T., Orgeret, K.S. & Krøvel, R. (red.) (2019). *Sharing knowledge, transforming societies. The Norhed Programme 2013–2020*. Bergen: Norad og UiB Global.
- Hunwick, J. & O’Fahey, R.S. (1993/1995). Arabic literature of Africa. Handbook of Oriental Studies. Section 1 The near and Middle East, vol. 13/1 (1993) og 13/2 (1995).
- Hviding, E. (2016). Europe and the Pacific: Engaging anthropology in EU policy-making and development cooperation. I: Bringa & Bendixen (red.) (s. 147–166).
- Håland, G. (1970 [1969]). Economic determinants on ethnic processes. I: Barth (red.).
- Håland, G. (red.) (1980). *Problems of Savannah development: The Sudan case*. Skriftserie no. 19, Occasional Paper. Bergen: Dep. of Social Anthropology, University of Bergen.
- Håland, R. (1971). *Problems in interpreting the cultural historical significance of stone artifacts, based on lithic material from Sudanese Nubia* (Magisteravhandling). Universitetet i Bergen.
- Ikke-europeiske kulturstudier i Norge. (1969). *Innstilling fra en komite oppnevnt etter initiativ av det XVI norske rektormøte*. Oslo: Universitetsforlagets trykningsentral.
- Isaksen, J. & Jansen, E.C. (2017). *Just Faaland: En verdensborger i Bergen*. Bergen: CMI.
- Jacobsen, G.W. (2015). Medisinstudiet i Trondheim 1975–2015. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 22, 135.
- Jakoubek, M. & Budilova, J.L. (2018). Fredrik Barth og studiet av etnisitet: Et intervju med professor Gunnar Håland. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 102–123.
- Kaiser, M., Ronning, K.W., Ruyter, H.W. & Grung, M.E. (2003). *Oppdragsforskning – åpenhet, kvalitet, etterrettelighet*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteer.
- Karrar, A.S. (1985). *The Sufi brotherhoods in the Sudan until 1900: With special reference to the Shayqiyya region* (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Kjerland, K. (1999). Kampen for å bli hørt og brukt: Forholdet mellom antropologene og den norske utviklingshjelpen fram til 1987. *Historisk tidsskrift*, 78(3), 322–346.
- Klausen, A.M. & Melhuus, M. (red.) (1983). Sosialantropologers rolle i bistandsarbeid. *Oslo Occasional Papers in Social Anthropology*, no. 7. Oslo, University of Oslo, Dep. Of Social Anthropology.
- Knudsen, J.C. (1988). *Vietnamese survivors: Processes involved in refugee coping and adaptation*. Bergen: The Migration Project, Dep of Social Anthropology, UiB.
- Labianca, Ø. & Manger, L. (2009). *Global Moments in the Levant*. Bergen: Bric.
- Larsen, E. (2011). Jubileumshistoria nedenfra – UiO og nye studentgrupper. I: Anker mfl., (s. 17–102).
- Larsen, I.M. (1995). *Universitetenes forskningspolitikk*. NIFU Rapport 7/95. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Lerheim, M. (1988). Universitetene og forskningsinstitusjonene: Oppgaver og roller i den videre internasjonalisering. I: Sjøholt (red.), (s. 109–116).
- Lie, G.T. (1996). *The disease that dares not speak its name: Studies on factors of importance of coping with HIV/AIDS in Northern Tanzania* (Doktoravhandling). HEMIL-senteret, UiB.
- Mamdani, M. (2019). Decolonising universities. I: Halvorsen, Orgeret & Krøvel (red.), (s. 48–67).
- Manger, L., Abd el Ati, H., Harir, S., Krzywinski, K. & Vetaas, O.R. (1996). *Survival on meagre resources. Hadendowa pastoralism in the Red Sea Hills*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- Moen, B. & Kismul, H. (2019). Norge svikter studenter fra lavinnektetsland. *Dagens Medisin*, 13.
- NAVF, Council for Social Science Research (1991). *Report of the review team for the centre for development studies at the University of Bergen*. Oslo.
- Niskanen, K. & Barany, M.J. (2021). *Gender, embodiment, and the history of the scholarly persona: Incarnations and contestations*. London: Palgrave Macmillan.
- Niskanen, K., Bosch, M. & Wils, K. (2018). Scientific personas in theory and practice: Ways of creating scientific, scholarly, and artistic identities. *Persona Studies*, 4(1), 1–5.
- Norges utenriksdepartement (2009). *Klima, konflikt og kapital: norsk utviklingspolitikk i et endret handlingsrom*.
- O’Fahey, R.S. (2002). Arabic literature of Africa. *Handbook of oriental studies. Section 1: The near and Middle East*, vol. 13/3a.
- Olsen, H. (1999). *Internasjonalisering ved de norske høyere utdanningsinstitusjonene. Omfang og organisering av formaliserte institusjonelle aktiviteter*. NIFU Rapport 1/99. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Silber, I.F. (1995). Space, fields, boundaries: The rise of spatial metaphors in contemporary sociological theory. *Social Research*, 62(2), 323–353.
- Silva, J. da & Phiri, T.D. (2019). Sustainable capacity development in higher education and research: Norad’d approach. I: Halvorsen, Orgeret & Krøvel (red.), s. xv–xxxviii.

- Sjøholt, P. (red.) (1988).** *Internasjonalisering av norsk næringsliv. Forutsetninger og muligheter.* Rapport nr. 103. Bergen: Industriøkonomisk institutt, Institutt for geografi, NHH.
- Smith, L.T. (1999).** *Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples.* London & New York: Zed Books.
- St.meld. nr. 23 (1961–62).** *Norges hjelp til utviklingslandene.*
- St.meld. nr. 36 (1984–85).** *Om enkelte hovedspørsmål i norsk utviklingshjelp.* Departementet for utviklingshjelp.
- St.meld. nr. 42 (1987–88).** *Om u-landsorientert utviklingsforskning.*
- Stokke, O. (2010).** Utviklingsforskningen i Norge gjennom 50 år: Rammevilkår, diskurs og praksis. *Internasjonal politikk*, 68(4), 495–568.
- Sundsvold, B. (2000).** *Utdanningsmobilitet mellom sør og nord. En studie av relasjonelle aspekter ved et norsk bistandsarrangement for studenter fra sør som studerer i Norge* (Masteroppgave). Universitetet i Tromsø.
- Sørbo, G.M. (1983).** Planlegging, forskning og utvikling. I: Klausen & Melhuus (red.), s. 63–91.
- Sørbo, G.M. (2016).** Engaging anthropology in Sudan. I: Bringa & Bendixen (red.), s. 167–182.
- Sørbo, G.M. (2018).** Norsk antropologi og utvikling. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 29(1–2), 20–25. Norsk antropologi og utvikling | NAT (idunn.no)
- Sørbo, G.M. & Bjorvatn, B. (1989).** Universitetet og den tredje verden. I: Graue & Sælen (s. 173–179).
- Søvik, M. (2019).** *Strategier for internasjonalisering ved norske universiteter og høyskoler.* Notatserie nr. 2. Oslo: Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning (Diku).
- Thue, F. (1996).** Det humanistiske fagfeltets historie. I: N. Roll-Hansen, J. Goksøyr, L.M. Irgens, K.B. Helle, T.I. Bertelsen, R.K. Lie, A. Nernæs, K.A. Selvig, F.W. Thue, S. Bagge & K.H. Teigen, *Universitetet i Bergens historie.* Bind II. Universitetet i Bergen. (s. 434–579).
- Thue, F. (2020).** Den lange linjen i norsk samfunnsforskning. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 63(1), 12–29.
- Tostensen, A. (1987).** Norsk utviklingsforskning: Hva må gjøres? *Forum for utviklingsstudier*, NUPI nr. 6–10.
- Tvedt, T. (1983).** Sudan og kampen om vannet fra Nilen. *Forum for utviklingsstudier* nr. 10, 1–23.
- Tvedt, T. (1987a).** *Development studies and research at the University of Bergen: An overview.* Center for Development Studies, University of Bergen. Arkivboks: Notater om internasjonalisering.
- Tvedt, T. (1987b).** Norsk forskning og den tredje verden. *Forum for utviklingsstudier*, NUPI nr. 6–10.
- Tvedt, T. (1988, 7. mai).** *Utviklingsforskning – vitenskap eller politikkens fortssettelse med andre midler?* Foredrag på årskonferansen til Norsk Forening for Utviklingsforskning i Tromsø.
- Tvedt, T. (2003).** *Utviklingshjelp, utviklingspolitikk og makt: den norske modellen.* Makt- og demokratiutredningen 1993–2003. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Uten forfatter (2003).** *Oppdragsforskning: Åpenhet, kvalitet, etterrettelighet.* De nasjonale forsknings-etiske komiteer.
- Vikør, K. (1991).** *Sufi and scholar on the desert edge: Muhammad b. Ali al-Sanūs ī (1787–1859)* (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Vikør, K. (1993).** *Ei verd bygd på islam: Oversikt over Midtausens historie.* Oslo: Samlaget.
- Vaa, M. (1997).** Between academy and foreign aid: A room for development studies? I: Grønmo & Henrichsen (red.), (s. 277–294).
- Wisted, B. & Mathisen, W.C. (1993).** *Organisasjonsevaluering av Miljø- og utviklingsprogrammet i NAVF (SMU).* NAVFs utredningsinstitutt, Rapport 3/93. Oslo: Norges forskningsråd.
- Wæhle, E. (2008).** En humanistisk antropolog: Georg Henriksen intervjuet av Espen Wæhle. *Norsk antropologisk Tidsskrift*, 19(2–3), 160–175.
- Ødegård, E. (1989).** *Randsone-institusjoner – en oversikt.* Notat 2/89. Utredninger om forskning og høyere utdanning. Oslo: NAVFs utredningsinstitutt, Norges Allmennvitenskapelige Forskningsråd.
- Øyen, E. (1997).** Organising for a Philosophy of Internationalism and Multi-Disciplinarity in the Social Sciences: The case of CROP, the Comparative Research Programme on Poverty. I: Grønmo & Henrichsen (red.), (s. 261–276).